

Univerzitet u Sarajevu

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

**ULOGA ARHETIPOVA U PROCESU INDIVIDUACIJE: STUDIJA
SLUČAJA**

Završni magistarski rad

Kandidatkinja:

Jasmina Buljić

Mentorica:

Prof.dr. Jadranka Kolenović - Đapo

Sarajevo, 2019.

1. UVOD	1
2. ARHETIPOVI, SNOVI I PROCES INDIVIDUACIJE	3
2.1. Sjenka	5
2.2. Anima i animus	6
2.3. Četiri glavna arhetipa kod muškaraca.....	8
2.3.1. Arhetip Kralja.....	9
2.3.2. Arhetip Ratnika.....	10
2.3.3. Arhetip Čarobnjaka.....	11
2.3.4. Arhetip Ljubavnika.....	12
2.4. Persona	13
2.5. Snovi	14
2.6. Individuacija	17
2.7. Mana-ličnost	19
2.8. Jastvo	20
3. TIPOVI LIČNOSTI	22
4. STUDIJA SLUČAJA	24
4.1. Postupak i instrumentarij	24
4.1.1. Postupak.....	24
4.1.2. Instrumentarij.....	24
4.2. Kratka biografija ispitanika.....	27
4.3. Analiza dobivenih rezultata.....	28
4.4. Prikaz i analiza snova i vizije.....	30
4.5. Prikaz i interpretacija mandale.....	45
4.6. Ograničenja rada.....	46
5. ZAKLJUČCI	48
6. LITERATURA	50
7. PRILOG	52

Cilj ovog rada je prikazati ulogu arhetipova u procesu individuacije. Teorijska osnova rada je analitička teorija Carla G. Junga. Rad je koncipiran u dva dijela; u prvom dijelu detaljno je objašnjen put razvoja arhetipova i njihova uloga u razvoju ličnosti. U drugom dijelu smo na temelju teorijskih spoznaja i alata koji se koriste u procjeni ličnosti u okviru analitičke škole, prikazali studiju slučaja. U svrhu procjene tipova ličnosti koristili smo Myers-Briggs indikator ličnosti, na kojem smo utvrdili da ispitanik pripada INFP tipu ličnosti. Zatim smo u svrhu procjene dominantnih arhetipova koristili Pearson-Marr indikator arhetipova. Nadalje smo prikazali primjere snova iz kojih smo izdvojili i analizirali glavne arhetipove: sjenku, animu i jastvo. Analizirajući snove ispitanika A.D. smo uvidjeli da je redoslijed javljanja arhetipova u skladu sa Jungovim pretpostavkama. Na koncu smo integrirali sve dobivene nalaze i izveli zaključke sukladne dobivenim nalazima. kao i utjecaj na razvoj ličnosti.

Ključne riječi: arhetipovi, analitička teorija, studija slučaja, individuacija, snovi, Myers-Briggs, Pearson-Marr, sjenka, anima, jastvo

1. UVOD

Jung je često pripisivao sebi da je pionir i istraživač neistražene zagonetke ljudske duše. Istraživanje ljudske psihe za njega je bila teritorija nedovoljno istražena, a metafizičkom pojmu „duša“ je dao historijsku važnost. Jung je jednom prilikom kazao „kako cijeli svijet ovisi o koncu, a da je taj konac ljudska duša“. Teoretičarima ličnosti iz drugih psiholoških pravaca može zvučati nerealnim, pristrasnim, preuveličanim mišljenje mnogih naučnika koji su Junga smatrali jednim od prvih teoretičara psihološkog životnog vijeka. Njegovo poimanje razvoja ličnosti je zasnovano na konceptu cjeloživotnog razvoja, što korespondira suvremenim koncepcijama, ali je u suprotnosti sa ortodoksnim psihoanalitičkim tumačenjima da razvoj ličnosti doživljava svoj vrhunac u ranom djetinjstvu. Ne umanjujući značaj ranih iskustava u razvoju ličnosti pojedinca, fokus u njegovim promišljanjima i koncepciji ličnosti je neiscrpna životna energija koja potiče pojedinca da djeluje na vlastiti razvoj koji vode do integracije cjelokupne ličnosti, putem transcendentne funkcije i procesa individuacije. Jungov naučni rad počinje početkom dvadesetog stoljeća, koji je ujedno i početak njegovog praktičnog rada na Psihijatrijskoj klinici u Cirihu. Jung (1969), opisuje svoje nezadovoljstvo istraživanjima psihijatara, koji nisu vodili dovoljno računa o ličnosti pacijenata, već su prvenstveno bila usmjerena na dijagnozu, opisivanje simptoma i statistiku. Individualnost čovjeka je bila zanemarena.

U njegovim promišljanjima ideja o nesvjesnom je dominirala, što je rezultiralo da pristupa ličnosti dubinski, a teorijske elaboracije o ličnosti tadašnjoj naučnoj javnosti izložio je pod nadređenim konceptom analitičke, odnosno kompleksne psihologije. Upravo ideja o nesvjesnom razdvaja dubinsku psihologiju od svih drugih psiholoških modela. Zanesen idejom o nesvjesnom, Jung se udaljava od koncepta ličnog nesvjesnog i uvodi kontroverzni pojam *kolektivno nesvjesno*. Dokaz o postojanju nesvjesnog za Junga je disocijabilnost psihe, a kolektivno nesvjesno smatra da je nastalo ne zbog potiskivanja materijalnog iz svijesti, već postoji od samog početka, te predstavlja univerzalnu strukturu ljudskog uma (Stajn, 2007).

Paralelno sa razvojem prvih koncepcija o ličnosti, u psihologiji su bili aktivni strukturalistički wundtovski pristup i Jamesov funkcionalizam. Psiholozi su se pitali iz čega se sastoji ljudska svijest, odnosno kakva je funkcija svijesti. Sukladno tome, akademskoj psihologiji je bio cilj da svoje spoznaje zasniva na testiranju hipoteza, znanstvenim metodama, najprije eksperimentalnim putem. No, Jung je mišljenja da ukoliko dublje istražimo suštinu psihologije i ako psihologiji kao nauci postavljamo više zahtjeve, uvidjet ćemo da eksperimentalnoj metodi nikada neće poći za rukom da na pravilan način shvati suštinu ljudske duše, pa čak ni da pruži približno vjernu sliku složenih psihičkih pojava (Jung, 1978).

Prema tome, analitička ili kompleksna psihologija, se razlikuje od eksperimentalne psihologije u tome što ne pokušava izolovati pojedine funkcije (poput funkcije čula, emocionalne pojave, procese mišljenja) i podrediti ih ograničenju eksperimenta za istraživačke ciljeve; već se bavi cjelokupnom pojavom psihe, koja je kompleksna tvorevina. Pri tome, analitička psihologija ne izbjegava da se bavi najtežim i najkomplicovanijim slučajevima. Druga razlika između analitičke psihologije i eksperimentalne psihologije ogleda se u „uzorku“. U analitičkoj psihologiji svi ljudi oko nas su ispitanici, pa čak i mi sami, dok eksperimentalna psihologija svoje podatke zasniva na selektiranoj skupini ispitanika, odnosno „uzorcima“ u užem smislu. Iz navedene distinkcije, nauka je usputni produkt analitičke psihologije, ali nije njen glavni cilj. Cilj i namjera analitičke psihologije je najbolje moguće shvatanje života i bolje prilagođavanje pojedinca životnim okolnostima. Čovjek, prema analitičkoj psihologiji treba da se prilagodi na dvije različite strane – jedna je spoljašnji život, a druga su vitalne potrebe vlastite prirode. Istraživanje u analitičkoj psihologiji počinje sa svakim slučajem iznova, jer svaka individua tvori jedinstvenu kombinaciju psihičkih elemenata. Ako bismo tumačili psihu na osnovu unaprijed stvorenih mišljenja, i vršili generalizacije na osnovu saznanja koje imamo, pogrešno bismo shvatili smisao individualne psihe (Jung, 1956).

U ovom kratkom pregledu nastojali smo pružiti „grubu“ skicu jungijanske psihologije, kako bismo stekli uvid u najvažnije pojmove za praćenje uvođenja rada. U tekstu koji slijedi elaborirat ćemo najznačajnije koncepte u Jungovoj teoriji: arhetipovi, arhetipski snovi i proces individuacije.

Problemska pitanja na koja želimo odgovoriti u ovom radu su:

- (1) Da li su Jungove teoretske ideje primjenjive na život pojedinca?
- (2) Da li je redoslijed javljanja arhetipskih figura u snovima i razvoj arhetipskih figura u procesu individuacije kod ispitanika u skladu sa Jungovim teoretskim postavkama?
- (3) Na koji način dolazi do rasta i razvoja arhetipskih figura u procesu individuacije?
- (4) Da li spoznaja i integracija arhetipskih figura utječe na razvoj ličnosti pojedinca i na koji način?

Naime, Jungova koncepcija poimanja ličnosti zasniva se primarno na strukturalnim odrednicama ličnosti. Temeljni pojam je kolektivno nesvjesno sa bezbroj svojih arhetipova, od kojih su najvažniji: anima/animus, sjenka, persona i jastvo/sebstvo. U ova četiri glavna arhetipa dešavaju se različiti dinamički procesi sa stanovitim paradoksima između sistema unutar njih. Pored arhetipova, potpuno razumijevanje ličnosti je nemoguće bez funkcija ličnosti: mišljenja, osjećanja, osjeta i intuicije, te sistema lično nesvjesno i stavova ličnosti: ekstraverzije i introverzije. Konačan cilj individue jeste ostvariti integriranje sistema ličnosti u cjelinu koja se manifestira putem jastva/sebstva. Put do ostvarenja sebstva je složen i tek tada, prema Jungu ličnost je integrirana.

2. ARHETIPOVI, SNOVI I PROCES INDIVIDUACIJE

Arhetip je urođeni potencijalni obrazac imaginacije, mišljenja i ponašanja koji može da se nađe kod ljudskih bića u bilo kom trenutku i na bilo kojem mjestu (Stajin, 2007). Jung je pojam arhetipa formirao kroz svoje dugogodišnje iskustvo na polju psihologije sna i na osnovu izučavanja mitologije. Prema Harku (1998), arhetip treba posmatrati dvojako: latentni arhetip po sebi i arhetipske slike. Latentni arhetip predstavlja strukturu koja je imanentna ljudskoj psihi, dok su arhetipske slike manifestacije arhetipa u pojavnim slikama (naprimjer, animus i anima). Termin Arhetip se često pogrešno shvata kao oznaka za neke mitološke slike ili motive, no zapravo te slike i motivi nisu ništa drugo nego svjesne predodžbe (Jung, 1959). Arhetipovi koji najjače utječu na ego su:

sjenka, anima i animus. Iskustvu je najpristupačnija sjenka, jer se njena priroda može u velikoj mjeri dokučiti iz sadržaja ličnog nesvjesnog (Jung, 1996).

Jung je opisao kolektivno nesvjesno kao apsolutno nesvjesno, koje nema nikakve povezanosti sa ličnim iskustvom pojedinca (Merchant, 2009). Arhetipovi se javljaju kao manifest kolektivnog nesvjesnog, kojemu se daje veći značaj nego ličnom nesvjesnom. Kolektivno nesvjesno nas povezuje sa našim precima – sa univerzalnom suštinom koja nadilazi našu individu. Arhetipi kao manifestacije kolektivnog nesvjesnog se javljaju kad je svjesni um ometen, neaktivan; stoga ih najčešće opažamo u snovima (Neher, 1996). Arhetipovi kolektivnog nesvjesnog ukazuju na značaj određenih iskustava koja dolaze do izražaja u procesu individuacije. Arhetipovi se javljaju još u ranom djetinjstvu, iako djeca nemaju razvijenu i potpuno oformljenu svijest o vlastitom Ja. U ovom životnom periodu arhetipovi se manifestiraju u snovima kao „predstave“ o mitološkim bićima, superherojima i slično (Jung, 1956).

Arhetipovi se u praktičnom iskustvu javljaju istovremeno i kao slike i kao emocije. Ako imamo samo sliku, to je samo slikoviti opis koji nema veliku važnost; emocija daje psihičku energiju, te slika postaje dinamičnom. Arhetipovi su dijelovi života, slike koje su putem emocija povezane s pojedincem i zbog toga je nemoguće mehanički i proizvoljno tumačiti arhetipove (Jung, 1973).

Zanimljivo je da je i Freud poput Junga, razvio teoriju arhetipova, koju je nazvao nazvao arhaični ostaci. Arhaični ostaci se sastoje od elemenata religije, morala i kolektivnih sentimenata iz društva. Freud je smatrao je da oni nisu ništa drugo do imaginalne reprezentacije dva osnovna instinkta – Erosa i Thanatosa. Jung se djelomično složio sa tom idejom, ali je smatrao da arhetipovi nisu ograničeni na instinkte zbog prožimajuće moći koju imaju arhetipske ideje i predstave. Poistovjećivanje sa arhetipskom predstavom, prema Jungu, može da dovede do psihoze (Stajin, 2007).

Prvi simboli su izvedeni iz nesvjesnih sadržaja psihe i možemo spoznati njihove arhaične korijene, odnosno ideje i slike koje se mogu naći u najstarijim spisima i primitivnim društvima. U prijašnjim vremenima ljudi nisu razmišljali o simbolima, bili su nesvjesno poticani njihovim smislom, religijski i kroz snove. Mitološki simbolizam

nam je sada dostupniji nego ikada prije i što više istražujemo porijeklo neke kolektivne slike, saznajemo više o arhetipovima, te oni postaju predmetom svjesnog razmišljanja. Da bismo razumjeli simbole, potrebno je istraživati ne samo simbol nego i pojedinca koji stvara ukupnost simbola i njegovo kulturalno porijeklo. Kulturni simboli su simboli koji se upotrebljavaju za izražavanje takozvanih vječnih istina i još uvijek su prisutni u religijskom kontekstu. Takvi simboli izazivaju duboki emotivni odziv kod pojedinih individua i postaju važni sastojci duhovnog oblikovanja. Iako su nam saznanja o simbolima dostupnija nego ikad, naša povezanost sa prirodom je sve manja, a time se umanjuje simbolička povezanost. Gubitak te povezanosti na svjesnom nivou nadoknađuju simboli u snovima (Jung, 1973). Tumačenje simbola igra važnu ulogu u procesu individuacije; stoga ćemo u radu predstaviti i nekoliko tumačenja arhetipskih simbola iz snova pojedinca.

2.1. Sjenka

Arhetip Sjenke je jako važan za proces individuacije, jer je osvješćivanje sjenke bitan korak ka samospoznaji i životni zadatak koji pojedinac treba realizirati. U sjenku se, prema Harku (1998), ubrajaju svi potisnuti, niže vrijedni i manjkavi dijelovi ličnosti koji su do tada nesvjesno vladali s ciljem da budu integrisani u svijest. Međutim, sopstveni dijelovi Sjenke često se projektuju na druge, te se na taj način pogrešno suzbijaju. Stoga je osvješćenje sjenke i povlačenje tih projekcija ozbiljan zadatak. Sjenka ima neutralnu konotaciju, dakle *per se* niti je dobra, niti loša. Sjenka je moralni problem, jer niko nije u stanju da postane svjestan sjenke bez značajnog utroška moralne odlučnosti. Potrebno je priznati postojanje vlastitih mračnih aspekata ličnosti, što često izaziva otpor kod pojedinca (Jung, 1996).

Pri spoznaji vlastite sjenke priznajemo tamne aspekte ličnosti kao stvarno postojeće. Taj akt je neophodna osnova svake vrste samospoznaje, te ličnost nailazi na znatan otpor. Sjenka u prvom redu predstavlja lično nesvjesno i lako je dostupna svijesti, te se razlikuje od anime i animusa, koji su udaljeniji od svijesti i teško ih je spoznati. Sjenka se lako spoznaje, ukoliko je lične prirode. Međutim, ako se sjenka pojavljuje kao arhetip, može doći do sličnih teškoća u spoznaji kao i kod anime i animusa (Jung 1969). S obzirom na sličnosti između sjenke i kompleksa manje vrijednosti, možemo izvesti zaključak da su i jedno i drugo zasićeni emocijama, samim time imaju izvjesnu

samostalnost. Često negiramo posjedovanje nekih vrijednosti za koje smatramo da umanjuju našu ličnost (naprimjer neposjedovanje vještina govorništva, vodstva, produktivnosti, empatije) kao što negiramo postojanje sjenke, koja bi u obrnutom smislu gore navedenih primjera bila – slab govornik, osoba koja slijedi, lijena ili apatična osoba. Da bi došlo do razvoja ličnosti potrebno je spoznati vlastite komplekse kao i sjenku te raditi na njihovom prevazilaženju ili na asimilaciji istih u vlastitu ličnost.

Sjenka se često javlja u snovima u personificiranom obliku, međutim nije potpuno nesvjesna. Može predstavljati nepoznata ili malo poznata svojstva Ja – koji bi mogli biti svjesni jer su dio osobne sfere, također može da se sastoji od kolektivnih činitelja koji su izvan pojedinačne osobnosti. Pri spoznaji vlastite sjenke, čovjek počinje biti svjestan i veoma osjetljiv na neke osobine vlastite ličnosti, te se javlja osjećaj bijesa kada neko pojedincu ukaže na postojanje tih osobina. Naprimjer, ukoliko smo svjesni toga da često nemamo dovoljno hrabrosti u socijalnim situacijama i neko nam ukaže na to, dolazi do spoznaje da i drugi primjećuju našu stranu kojom nismo zadovoljni. Tada donosimo odluku da li ćemo samo biti bijesni zbog toga što i drugi vide naše mane ili ćemo raditi na prihvatanju vlastitih mana. U snovima sjenka će se javiti u istom spolu kao što je i sanjač (Jung, 1973).

Integracija sjenke, odnosno osvješćivanje nesvjesnog je prvi korak u analitičkom procesu. Bez tog koraka spoznaja anime i animusa nije moguća (Jung, 1969).

2.2. *Anima i Animus*

Anima je arhetip psihičkog života i ženskoga u nesvjesnom kod muškarca. Ova psihička slika se razvija u suočavanjima i brojnim susretima sa majkom. Može biti doživljena u projekcijama na određene žene u životu muškarca, kao što su njegova majka, sestra, partnerica ili druge ženske osobe. Animus je muška psihička slika u ženi. Animus predstavlja princip logosa u nesvjesnom kod žene. Kao što anima muškarca nosi pečat iskustava majke, tako animus nosi pečat iskustava oca ili drugih muškaraca u životu žene (Hark, 1998). Anima je oličenje svih ženskih psiholoških težnji u muškoj psihi (Jung, 1973). Anima i animus stvaraju vezu između ego - svijesti i kolektivnog nesvjesnog i otvaraju mogućnost puta prema jastvu. Anima i animus se mogu spoznati kroz snove ili putem aktivne imaginacije (Jung, 1996).

Kroz snove, vizije i fantazije anima je personifikovana i posjeduje sve istaknute osobine jednog ženskog bića. Ona je spontana produkcija nesvjesnog, te time ne predstavlja zamjenu figure za majku. Ekvivalent animi kod muškarca je animus kod žene, koji kompenzira ženu bićem muškarca, zbog čega njeno nesvjesno ima muški predznak. Anima i animus personifikuju sadržaje kolektivnog nesvjesnog i mogu biti integrisani u svijest. Sadržaj anime i animusa može biti integrisan, ali ne i oni sami, jer su arhetipovi, temelj psihičke cjelovitosti, koja prelazi granice svijesti i ne može biti predmet neposredne svjesnosti (Jung, 1969).

Pojmove anime i animusa možemo sagledati iz perspektive polariteta i roda. Iz perspektive roda bi se mogla donekle pronaći oprečnost Jungovom stavu, s obzirom na postojanje transrodnosti, gdje je upitno da li je ova teorija primjenjiva na fizičkom nivou? Međutim, Jungovi koncepti nisu toliko bazirani na spoljašnjosti i fizičkom, koliko na psihičkom. Stoga se anima i animus kod transrodnih osoba mogu posmatrati u odnosu na psihičke komponente, a ne fizičke. Animu i animusa možemo promatrati iz ugla teorije yin i yang polariteta. Anima i animus u čovjeku, kao yin i yang obrazuju suprotnosti koje su sadržane jedna u drugoj i zajedno tvore cjelinu koja je upotpunjena. To bi značilo da se svako ljudsko biće sastoji iz dva dijela, muškog i ženskog, samo je jedno fizički dominantno, dok drugo egzistira kroz psihičko. Nisu superiorni u odnosu jednog prema drugome, povećanje jednoga dovodi do smanjenja drugoga i potrebno je uspostaviti balans kako bi se postigla harmonija.

Anima može biti pozitivna i negativna, ovisno o iskustvu koje pojedinac ima sa svojom majkom. Ako je iskustvo negativno i anima će biti negativna, te će se izražavati putem potištenosti, razdražljivog ponašanja, nesigurnosti, osjećaju bezazlenosti i osjetljivosti. Anima se sastoji i od pozitivnih aspekata; tako je veoma korisna u potrazi za partnerom koji odgovara pojedincu, otvara put u unutrašnje dubine i dopušta muškarcu da se poveže sa svojom duhovnošću i preuzima ulogu vodiča kroz unutrašnji svijet i jastvo. Za proces individuacije važno je da osoba prepozna osjećaje, raspoloženja i očekivanja koje mu anima šalje i da ih preobrazi kroz pisanje, slikanje, muziku ili neki drugi oblik izražaja. Poštujući taj proces, osoba povezuje unutrašnji sadržaj sa onim koji je integrisan u svijest i ostvara sebe ka novom nesvjesnom sadržaju. Anima ima četiri stupnja razvoja: (1) čisto nagonske i biološke odnose; (2)

romantičnu i estetsku razinu koju obilježavaju i seksualni elementi; (3) anima uzdiže ljubav do visina duhovne odanosti i (4) anima razvija mudrost (Jung, 1973).

Animus također prolazi kroz četiri stupnja razvoja. U prvom stupnju se javlja kao oličenje fizičke snage; drugom stupnju pokazuje inicijative i sposobnosti za planiranu djelatnost. U trećem stupnju se javlja kroz simboliku profesora i svećenika i postaje „riječ“, a u četvrtom stupnju animus je utjelovljenje smisla, postaje posrednik religijskog iskustva i daje duhovnu čvrstinu i nevidljivu unutarnju podršku. Pozitivna strana animusa može pružiti iskustvo pozadinskih procesa kulturnog i osobnog stanja i osnažiti duhovni pogled na život (Jung 1973; str.194).

Međutim, kao što je već spomenuto, animu i animusa je teško spoznati, jer za razliku od sjenke, ne postoji moralni odgoj u tom smislu koji bi olakšao razumijevanje njihovog postojanja. Iako je veoma prirodno da muškarci imaju neke osobine kao i žene i obrnuto, ponekad je priroda konzervativna i zahtijeva da se savlada izvjestan moralni otpor i predrasude (Jung, 1969).

2.3.Četiri glavna arhetipa kod muškaraca

Iz Jungovih teorijskih pretpostavki o kvaternitetu proizašla su četiri arhetipa koja se nalaze u svakom muškarcu i čine jednu cjelinu. To su, prema Moore & Gillette, (1991): Arhetip Kralja, Ratnika, Čarobnjaka i Ljubavnika. Ovi arhetipovi su međusobno povezani i obogaćuju jedan drugoga. Ako je Arhetip Kralja dominantan, arhetipovi ratnika, čarobnjaka i ljubavnika su prisutni u pasivnom obliku.

Arhetip Kralja je arhetip koji sadrži kvalitete poput organiziranosti, strukturiranosti, moralne vrijednosti i stvaranja. Kvalitete koje sadrži arhetip Ratnika se odnose na kanaliziranje agresije i primarne maskuline energije. Arhetip Čarobnjaka sadrži kvalitete koje se odnose na radoznalost muškarca prema okolini i prema vlastitom umu. Pomoću arhetipa Ljubavnika muškarac se povezuje sa vlastitim emocijama i stvara empatiju prema vanjskom svijetu (Moore & Gillette, 1991).

Uvođenjem četiri glavna arhetipa kod muškaraca želimo prikazati na koji način arhetipovi mogu djelovati na različite oblasti života i ličnost pojedinca. Integracijom navedenih arhetipova dolazi do sazrijevanja, a usljed nemogućnosti integrisanja nekog

od arhetipova mogu se razviti takozvani arhetipovi u sjeni, koji negativno utječu na proces sazrijevanja. Kako bismo provjerili da li je neki od četiri navedena arhetipa dominantan i u ličnosti ispitanika, ispitanik je popunio Pearson-Marr indikator arhetipova (PMAI), o kojem će biti govora u drugom dijelu rada.

2.3.1. Arhetip Kralja

Arhetipska energija kralja postoji prvobitno kod svakog muškarca, prva je po važnosti i temelj je svim drugim arhetipovima i dovodi ih u balans. Arhetip kralja je centralni arhetip kod muškaraca, oko kojeg se organiziraju ostali arhetipovi. Ima dvije funkcije, prva je definiranje i rukovanje, a druga je obezbjeđivanje plodnosti i blagoslova. Prema Moore & Gillette, (1991), arhetip kralja u svom punom potencijalu muškarcu pruža kvalitete dovođenja stvari u red, racionalnosti i realnosti, emocionalne stabilnosti i smirenost. Praktično, navedeni kvaliteti u svakodnevnom životu, očituju se u energiji koju muškarac investira u pružanju sigurnosti i stabilnosti obitelji; omogućava mu da podrži partnericu u njenim idejama i karijeri, da bude dobar i prisutan otac, te da kao rukovodilac bude senzibiliziran prema potrebama uposlenika. Ako energija arhetipa kralja nije prisutna i iskorištena na pravi način, tada je muškarac popustljiv ili odsutan otac, koji ne umije da uspostavi red u porodici, partner koji je nepodržavajući, šefa koji ne poštuje svoje uposlenike i ima izljeve bijesa (Moore & Gillette, 1991).

Arhetip Kralja je zadužen za red i kontrolu, daje muškarcu sposobnost da ima balans u odnosu sa drugima. Ako Kralj ne djeluje, gubi se struktura. On kreira zakone prema kojima se čovjek ponaša, na neki način djeluje kao moralni kompas čovjeka. Dojam da u njemu ima nešto božansko dolazi iz posljedica njegovog uspješnog djelovanja, jer donosi mir, uravnoteženost i osjećaj blaženosti. Također zadužen je i za obezbjeđivanje plodnosti, što može da se tumači kroz dva aspekta. Prvi aspekt je libido i plodnost u smislu imanja potomstva. Drugi aspekt je kreativnost (Moore & Gillette, 1991).

Većina muškaraca ne posjeduje u potpunosti energiju Kralja već posjeduje energiju Kralja u sjeni, koji se dijeli u dva pola – Tiranina i Slabića. Tiraninu nedostaje unutrašnje kontrole i reda, stoga je nemaran prema drugima, radi sve kako bi zadovoljio

svoje potrebe, te je okrutan. Takvi muškarci su skloni agresivnosti, verbalnom i fizičkom nasilju i iskorištavanju drugih. Zapravo, u osnovi njihove agresije su nesigurnost, manjak samopouzdanja, slabost i ranjivost, i u toj osnovi pronalazimo energiju Slabića. Slabiću nedostaje sigurnosti i smirenosti i često ovaj tip muškarca iskusi paranoju. Kako bi muškarac u potpunosti pristupio energiji Kralja, potrebno je da njegov Ego ostvari kognitivnu distancu od Kralja (Moore & Gillette, 1991).

2.3.2. *Arhetip Ratnika*

Arhetip Ratnika posjeduje formu energije koja je primarna maskulina energija. Jedna od karakteristika Ratnika je agresivnost, ali ne nužno u negativnom obliku, već kao vid stava prema životu koji daje energiju i motivaciju. Muškarac koji ima energiju Ratnika u punom potencijalu umije da procijeni da li neka situacija zahtijeva agresivnost. Takav muškarac je općeprisutan i uvijek svjestan dešavanja oko sebe, taktičan je i osmišlja strategije kojima se koristi. Kada muškarac integrira arhetip Ratnika, on ima veliku hrabrost, odgovornost za svoje radnje, te je samodiscipliniran. Kod takvih muškaraca postoji velika tolerancija na bol i visok stupanj izdržljivosti, što možemo pronaći kod hirurga koji rade operacije satima, učesnika maratona ili triatlona i slično (Moore & Gillette, 1991). Često su emotivno nedostupni i vjerni su nekom vanjskom cilju kojem teže. Kada je energija Ratnika povezana sa energijom Kralja, tada je muškarac disciplinovan, jasnog razmišljanja i kreativan. Povezanost sa Čarobnjakom mu daje mogućnost da ima samokontrolu i da usmjeri svoju energiju ka ciljevima, a povezanost sa energijom Ljubavnika mu daje suosjećanje i osjećaj povezanosti sa svim stvarima oko sebe i sa ljudima. Ako se čovjek poveže samo sa energijom Ratnika onda, kao i kod Arhetipa Kralja dolazi do ispoljavanja Ratnika u sjeni koji se dijeli na Sadistu i Mazohistu. Sadista je okrutan, mrzi slabe i ranjive. Posebno podložni disfunkcionalnoj energiji Ratnika su muškarci u vojsci, što vidimo kroz okrutno ponašanje u ratu kada napadaju nedužne i čine zločine protiv njih. U radnom kontekstu, sadisti su radoholičari, osobe koje konstatno sebi zadaju nove zadatke, ostaju do kasnih sati na poslu i na kraju sagorijevaju jer nemaju kapacitete za toliko rada. Ispod izljeva bijesa sadiste, nalazi se mazohista koji je popustljiv i kukavica. Ako se Arhetipu Ratnika pristupi na pravi način, muškarac će biti odlučan, hrabar, istrajan i imat će ciljeve za više dobro ali i lične ciljeve (Moore & Gillette, 1991).

Arhetip Ratnika i njegovo savladavanje za muškarca znači dovođenje u balans prirodnog poriva za agresijom. Gledano sa evolucijske strane, muškarci su bili lovci i ratnici i uvijek su bili u pripravnosti za napad. Također, biološki gledano, muškarci imaju visoke razine testosterona, hormona koji je povezan sa agresivnošću. Međutim, u sadašnje vrijeme muškarci više nemaju tu potrebu da ispoljavaju toliko agresije (Moore & Gillette, 1991). Stoga je potrebno da tu energiju kanaliziraju kroz kreativnost u radu i odnosima, da budu u dodiru sa vlastitim emocijama i da znaju kada je potrebno upotrijebiti agresivnu energiju, a kada ne.

2.3.3. *Arhetip Čarobnjaka*

Arhetip Čarobnjaka je univerzalni arhetip kojeg muškarci mogu osvijestiti kroz posao i kroz privatni život. Uvijek kada muškarac pokušava steći neko stručno znanje, koristi energiju Čarobnjaka jer se u toj energiji krije sposobnost stjecanja dubokog znanja. Takvom muškarcu se obično obraćaju drugi ljudi za pomoć, bio problem fizičke ili psihičke prirode. Arhetip Čarobnjaka omogućava muškarcu da spozna dubinske slojeve vlastite ličnosti i uma. On čuva ličnost od drugih Arhetipova, odnosno pomaže da se energija usmjeri na pravi način. Za razliku od Arhetipa Ratnika, ne umije da djeluje sam, ali potiče promišljanje. Kad god se muškarac susreće sa donošenjem odluka, promišljanjem o nekom problemu, traženju rješenja, odgovora na neka pitanja, tada pristupa energiji Arhetipa Čarobnjaka. To je Arhetip promišljanja i refleksije (Moore & Gillette, 1991).

Ovaj Arhetip muškarcu daje dubinu, omogućava mu da bude radoznao prema silnim informacijama koje postoje u svijetu i da ih usvoji i iskoristi na pravi način. Takva pozicija prema sebi i svijetu, čini muškarca otvorenim prema novim iskustvima i daje mu status u društvu kao nekoga ko raspolaže sa velikim znanjem, ali i iskustvom korištenja tog znanja.

I ovaj Arhetip također ima sjenu, a ona se ogleda u dva dijela – Manipulatoru i Negatoru. Manipulator je onaj koji zadržava dragocjene informacije za sebe, kako bi bio bolji od ostalih, naprimjer profesor koji svoje studente omalovažava i ne prenosi znanje kako oni nikada ne bi imali nivo znanja kao on i kako bi uništio njihov entuzijizam. Ili terapeut koji klijenta održava u procesu terapije, uskraćujući mu vitalne informacije

koje bi mu pomogle da razriješi problem. Na suprotnoj strani stoji Negator, koji se trudi tek toliko da posjeduje dovoljno informacija koje može uskratiti drugima, kako bi ih unazadio. Njega pokreće zavist i strah od toga da drugi budu bolji od njega (Moore & Gillette, 1991).

2.3.4. Arhetip Ljubavnika

Arhetip Ljubavnika je važan za odnos muškarca sa vlastitim tijelom i sa okolinom. On omogućava čovjeku da se osjeća sjedinjeno sa vlastitim tijelom i da stvori osjetljivost i empatiju prema fizičkom svijetu. Ovaj Arhetip je osjetljiv prema vanjskom svijetu i podržajima koji dolaze iz njega i pomoću ovog Arhetipa muškarac može da razvije duboku povezanost sa svijetom. Muškarac koji je osvijestio ovaj Arhetip će često kreirati vlastita pravila, izbjegavati konvencionalnosti i biti aktivan u ostvarivanju ljudskih prava. Pravilno pristupanje ovom Arhetipu, daje muškarcu osjećaj povezanosti, entuzijazma, suosjećanja, spiritualnosti. Arhetip Ljubavnika čini da se ostali Arhetipovi harmoniziraju, jer ih on spaja sa životom i daje im energiju i humanost. Ispoljavanje Arhetipa Ljubavnika najčešće primjećujemo kod muškaraca koji su umjetnici (muzičari, pjesnici, slikari) ili kod muškaraca koji imaju duboku intuiciju (Moore & Gillette, 1991).

Jako je važno za muškarca da posjeduje kapacitet za doživljavanje i ispoljavanje emocija. U našoj kulturi, muškarci su sputavani da se povežu sa svojom emotivnom stranom i često imaju siromašan emotivni život. Obogaćivanjem emotivnog svijeta, muškarac postaje bolji partner i roditelj, ima veći nivo empatije i razumijevanja i umije pokazati to drugima i na taj način se povezati sa okolinom.

Sjena ovog Arhetipa se dijeli na ovisnog ljubavnika i impotentnog ljubavnika. Ovisni ljubavnik je muškarac koji ne umije da savlada sve osjećaje koje ima, te ga ti osjećaji potpuno preplave. Postaje previše osjetljiv na sve podražaje ili previše uživa u nekom podražaju, kao naprimjer, prejedanje, opijanje ili prevelika konzumacija supstanci. Takav muškarac često ima problem sa privrženošću konstantno mijenjajući partnerice bez motivacije da ih u cjelosti upozna. Sa druge strane je Impotentni Ljubavnik kojeg karakteriše osjećaj dosade, manjak entuzijazma, monotonija. Ovakvom tipu muškarca najčešće prijete depresija i to, kako navode Moore & Gillette (1991), u

velikoj razmjeri. Takav muškarac se osjeća nepovezano sa samim sobom i sa drugim ljudima, što mu stvara osjećaj izgubljenosti.

2.4. Persona

Persona („maska duše“) je svjesno predstavljena strana vlastite ličnosti, ima funkciju zaštitne maske u sistemu odnosa sa okolinom (Hark, 1998). Persona kao maska ima dva cilja: jedan je da ostavlja određeni utisak na druge ljude, a drugi da sakrije pravu prirodu individue. Pojedinaac koji je identičan sa svojom personom će negirati postojanje persone jer više ne poznaje sam sebe i svoju pravu prirodu. Takav pojedinac se vodi očekivanjima okoline, ponaša se sukladno ulozi koja mu je dodijeljena od strane zajednice i time ispunjava njihov ideal. U tom procesu poistovjećenja sa dodijeljenom ulogom, pojedinac žrtvuje svoje Ja i prisiljava ga na identifikaciju sa personom, usvajajući vjerovanje da je zaista onakva osoba kakvom se predstavlja. Međutim, identifikacija može dovesti do pojave neuroza, jer čovjek ne može tek tako da potisne svoju pravu prirodu i da na njeno mjesto postavi vještačku ličnost, a da ne dođe do izvjesnih posljedica (Jung, 1984). Ukoliko pojedinac analizira i disocira personu, slike iz kolektivnog nesvjesnog se pomiču prema površini i postaju pristupačnije za identifikaciju i analizu (Stein, 2005).

Postoje dvije teškoće u razvoju persone. Prva je pretjerana identifikacija sa personom, gdje pojedinac postane previše posvećen prilagodbi društvu i vjeruje da je ta predstava sve što njegova ličnost posjeduje. Druga teškoća je posvećivanje previše pažnje unutarjem svijetu, a zanemarivanje spoljnog svijeta objekata. To stanje Jung naziva opsjednutost animom/animusom. Takva osoba se previše posvećuje svojim fantazijama, željama i težnjama, te je vođena impulsom i obično ne posvećuje dovoljno pažnje drugima. Posljedica toga mogu biti loši odnosi sa drugima i zanemarivanje potreba drugih ljudi (Stajin, 2007).

I introvertne i ekstravertne osobe razvijaju personu, budući da oba tipa moraju stvoriti vezu sa vanjskim svijetom. Međutim, kod ekstravertnih osoba, stvaranje persone je mnogo jednostavniji proces. Ekstravertne osobe se vezuju za objekte bez mnogo teškoća i komplikacija, dok kod introvertnih objekat nije nešto što je samo izvan psihe, već i duboko unutar nje i stoga je vezivanje teže (Stajin, 2007). Zbog toga su introvertne

osobe u društvu bliskih osoba veoma otvorene i društvene, dok u većem i nepoznatom društvu bivaju povučene.

2.5. *Snovi*

Snovi su proizvod nesvjesne psihičke djelatnosti za vrijeme spavanja. U stanju sna naša psiha je u velikoj mjeri oslobođena naše svjesne volje. Ostatak svijesti koji nam preostaje u stanju snivanja, koristimo da opazimo šta se događa u snu, ali nismo u mogućnosti da upravljamo događajima u snu. San je automatski proces koji počiva na nezavisnoj djelatnosti nesvjesnog, stoga je to apsolutno objektivni psihički proces, oslobođen od naše samovolje, iz čije prirode možemo izvlačiti objektivne zaključke o stvarno postojećem psihičkom stanju (Jung, 1956).

Prema mišljenju Junga (1973), Freud je u svojim istraživanjima nesvjesne pozadine svijesti polazio od pretpostavke da snovi nisu slučajnost, nego su povezani sa svjesnim problemima i mislima. Ta se pretpostavka temeljila na istraživanjima neurologa, koji su otkrili da su neurotski simptomi povezani sa svjesnim iskustvom. Freud je smatrao da snivač može da otkrije nesvjesnu pozadinu svojih neugodnosti, putem poticanja da govori o slikama iz sna i mislima koje te slike pokreću u njemu. Snove je Freud koristio kao polaznu tačku u procesu „slobodnih asocijacija“. Međutim, Jung (1973), je smatrao da snovi imaju važniju specifičnu ulogu i da slobodne asocijacije nisu primjerena upotreba za san. Smatrao je da veću pažnju treba obratiti obliku i sadržaju sna, nego asocijacijama koje vode kroz splet ideja daleko od sadržaja sna (Jung, 1973).

Ljudi često izvještavaju kako sanjaju čudne, nepovezane snove, snove koje ih ostave u šoku i iznenade i nemaju nikakve veze sa stvarnošću. Međutim, san je samo prividno konfuzan i slučajan. Ako ga pobliže posmatramo, otkrit ćemo unutrašnju povezanost slika sna, ne samo među sobom, već i sa sadržajima budne svijesti. Nizom jednostavnih koraka možemo uvidjeti ove veze. Najprije je potrebno odraditi pripremni dio, tako što ćemo san podijeliti na pojedine dijelove i slike, te zatim uz svaki dio sna prikupljamo sve slobodne ideje koje nam se javljaju. U tom koraku možemo opaziti kako su slike sna povezane s onim temama koje nas zaokupljaju u budnom stanju. Zatim pristupamo drugom dijelu, tumačenju materijala. Često je dovoljno samo

sagledati slike sna i značenje sna nam se da naslutiti. U drugim slučajevima je potrebno mnogo promišljanja kako bismo došli do tumačenja, pri čemu kao pomoć treba uzeti naučno iskustvo. Jako je važno poznavati osobu koja sniva san i događaje koji su relevantni u životu snivača, ukoliko želimo na pravi način protumačiti san. Pri tumačenju sna možemo koristiti zapažanja koja proizlaze iz teoretskih shvatanja, ali je jednako važno i raspitati se o događajima iz prethodnog dana snivača, o raspoloženju, planovima i namjerama snivača. Snovi su tako čudni i teški jer se trude da nešto izraze, a što Ja, tj. svjesni dio još uvijek ne zna i ne razumije. Simbolika sna ima lični karakter i stoga je neophodna pomoć snivača u tumačenju sna, jer njegova prisjećanja odigravaju veliku ulogu u procesu tumačenja. Slike u snovima su višeznačne i nikada se ne možemo osloniti na to da iste slike imaju istovjetno značenje u snovima različitih snivača. Određenu konstantnost značenja pokazuju samo takozvane arhetipske slike (Jung, 1956). Slike koje nastaju kada sanjamo su znatno živopisnije od pojmova i iskustava koja im odgovaraju u budnom stanju. Mi se u svojim svjesnim mislima držimo granica koje nam određuje racio, jer su takve misli bezbolnije i lišene većine njihovih psihičkih asocijacija. Zadatak snova je da očuvaju psihološki sklad i da uspostave potpunu psihičku ravnotežu. Mnogi snovi se mogu protumačiti uz pomoć osobe koja ih je sanjala, koja pruža kontekst i asocijacije slika iz sna. Međutim, za vrlo emotivne snove i snove koji nas opsjedaju, obične asocijacije nisu dovoljne za tumačenje, jer takvi snovi sadrže „arhaične ostatke“ koji se nazivaju još i „arhetipi“ ili „iskonske slike“ (Jung, 1973).

Za razliku od običnih snova, arhetipski snovi su transpersonalne prirode. Arhetipski snovi, koji se u drugim kulturama nazivaju velikim snovima, posebno su upečatljivi i često posjeduju pjesnički oblik i ljepotu. Oni se odigravaju u važnim, prelaznim fazama našeg života. Novi znak raspoznavanja arhetipskih snova leži u njihovim izraženim slikama i simbolima iz mitova, bajki, religija i drugih transpersonalnih predanja čovječanstva (Hark, 1998).

Analiza snova, prema Jungu, (1969), otkriva nove vidike i otvara nove puteve za osobu, pomoću kompenzatorskog ponašanja. Pod pojmom kompenzacije misli se na opštu karakterizaciju funkcije sna. Ako se proučava duži niz snova, nameće se fenomen skriven iza povremene kompenzacije, koji je vrsta procesa razvitka u ličnosti. Jung je

nesvjesni proces koji se spontano izražava u simbolici dugih serija snova, obilježio kao proces individuacije. Arhetipski snovi sadrže mitološke motive, odnosno mitologeme, koje je Jung označio kao arhetipove. Pod time treba razumjeti specifične forme i slikovite odnose koji se nalaze u saglasnom obliku. Arhetipski snovi potiču iz, iz kolektivnog nespvesnog i obično se događaju u sudbonosnim fazama života (naprimjer u mladosti, u doba puberteta, u srednjim godinama života i pred smrt). Razlog zašto su snovi prožeti mitologijom leži u tome što se tu radi o ostvarenju jednog dijela ličnosti koji još nije nastao, već treba da nastane (Jung, 1969). Iako snovi u kojima se nalaze mitološke analogije nisu rijetki, oni predstavljaju istupanje kolektivnog nespvesnog i spadaju u posebne događaje do kojih dolazi u posebnim okolnostima (Jung, 1956).

Kada analiziramo nespvesno, nisu samo snovi ono na što se trebamo fokusirati. Pored snova, kao proizvodi nespvesnog, postoje *fantazije*. Fantazije se čine kao snovi koji se javljaju u budnom stanju, naizgled kao neke vizije ili inspiracije. Analizu fantazija možemo vršiti na isti način kao i analizu snova. Postoje dvije metode koje se mogu koristiti u analizi snova i fantazija. Jedna metoda je *reduktivna* – njena glavna namjera je da pronađe instinktivne impulse koji izazivaju san i najčešće se reduktivna metoda primjenjuje kod osoba koje sa iluzijama, fikcijama i pretjerivanjima. Druga metoda je konstruktivna – njome pokušavamo pridodati nešto svjesnom stavu i da ga time obogatimo. Konstruktivno stanovište se koristi kod slučajeva gdje je stav manje ili više pozitivan /prihvatljiv, ili gdje su težnje nespvesnog pogrešno shvaćene i suzbijene od strane svijesti (sve prema Jungu, 1956).

Nastojali smo pojasniti pojam arhetipova, te arhetipove koji imaju najjači utjecaj na ego: sjenku, animu i animus. Najprije smo opisali sjenku, čija integracija predstavlja prvi korak u procesu individuacije. Spoznaja i integracija sjenke zahtijeva moralnu odlučnost i prihvatanje svih aspekata vlastite ličnosti. Međutim, integracija sijenke je jednostavnija od integracije anime i animusa, budući da su oni udaljeniji od svijesti. Anima je ženska psihička slika u nespvesnom kod muškarca a animus je muška psihička slika u nespvesnom kod žene. Nalaze se duboko u nespvesnom i najčešće se spoznaju putem snova. Opisali smo četiri glavna arhetipa kod muškaraca: kralja, ratnika, čarobnjaka i ljubavnika. Za svaki od arhetipova naveli smo primjere na koji način njihova spoznaja i integracija mogu utjecati na razvoj individue. Za razumijevanje rada,

važno je bilo spomenuti i personu, čija je svrha stvaranje identiteta kojim se pojedinac služi u socijalnim interakcijama. Persona može postati problematična u slučaju prevelike identifikacije pojedinca sa personom. Budući da se arhetipovi najčešće pojavljuju u snovima, nadalje smo opisali šta su to snovi i arhetipski snovi. Arhetipove u snovima možemo identificirati putem analize snova, za koju je važno da se sastoji od interakcije snivača i osobe koja interpretira san. U nastavku rada uvest ćemo i pojasniti pojmove individuacije, mana-ličnosti i jastva, te ćemo opisati tipove ličnosti.

2.6. *Individuacija*

Individuacija je proces diferenciranja, koji ima za cilj razvitak ličnosti. To je proces stvaranja pojedinačnog bića, razvitak psihološke jedinice kao bića koje je različito od opšteg bića, od kolektivne psihologije. Pojedinac nije samo individualno biće nego razvija i kolektivne odnose. Proces individuacije ne vodi u „upojedinjavanje“, nego u intenzivniju i opštiju kolektivnu vezu. Individuacija se poklapa sa razvitkom svijesti iz prvobitnog stanja identiteta, stoga ona znači proširivanje sfere svijesti i svjesnoga psihološkoga života (Jung, 1978). Prema Jungu (1956), cilj procesa individuacije je ostvarenje ličnosti ali i nalaženje višeg smisla ljudskog postojanja.

Individuacija znači – postati ličnost i mogla bi se prevesti kao „samoostvarenje ili „samoispunjenje“. Individuacija nije isto što i individualizam. Individualnost se odnosi na isticanje sopstvenosti u odnosu na kolektivitet, a individuacija znači potpunije ispunjenje kolektivnih opredjeljenja čovjeka; jer čovjek ispunjava svoju svojevrsnost (Jung, 1984; str. 213). Svi trenuci individualnog života u kojima opštevažeći zakoni ljudske sudbine krše čovjekove namjere, iščekivanja i mijenjaju ličnu svijest su stanice procesa individuacije (Jung, 1969). Individuacija je proces transformiranja ličnosti, stvaranje veze između svjesnog i nesvjesnog i razvoj cjelovitosti (Myers, 2016).

Proces individuacije se odvija kroz određene faze, gdje se pojedinac najprije mora suočiti sa sjenkom, zatim sa animom/animusom, zatim otkriva svoju mana-ličnost i na kraju svoje Jastvo. Suočavanje sa sjenkom i sa ostalim arhetipovima je nagovješteno već u djetinjstvu, ali obrnutim redoslijedom od gore navedenog, dakle prvo se javlja Jastvo, zatim mana-ličnost, zatim anima/animus i na kraju sjenka, kojom se završava period djetinjstva i označava početak individuacije u odraslom dobu. Čitav

proces sazrijevanja nosi sa sobom oslobađanje od prethodno nesvjesnog identiteta, bilo da on pripada tradicionalnoj zajednici ili savremenoj porodici. Izlaskom iz okvira tradicionalnosti i otvaranjem svijesti ka novim iskustvima i saznanjima, čovjek produbljuje svoju duhovnost i kulturalnost (Jung, 1956). U procesu individuacije neophodno je da pojedinac nauči razlikovati svoju personu od vlastite prirode. Zapravo, pomenuta distinkcija se odnosi na spoznavanje pojedinca kako izgleda drugima, a kako izgleda sebi. Usto, individuacija podrazumijeva i svjesnost odnosa prema nesvjesnom, prema animi ili animusu; tek tada se postiže diferencijacija između različitih strukturalnih aspekata (Jung, 1984).

Proces individuacije je proces psihičkog rasta koji nastaje kroz obrasce koji su uočljivi u snovima. Obično nam se čini da kada sanjamo stvaramo drugačije snove, koji su nepovezani i nemaju smisla. Ako analiziramo snove, u periodu od jedne godine, i proučavamo čitav niz, pronaći ćemo kako se određeni sadržaji javljaju, nestanu pa se opet vraćaju. Ljudi često sanjaju uzastopno iste likove, krajolike ili situacije i ako se detaljno promatraju, možemo uvidjeti da se postepeno mijenjaju. Proces individuacije je moguć kod svakog pojedinca i ne može se postići isključivo svjesnim naporom snage volje. Javlja se nenamjerno, prirodno i nesvjesno, u snovima se početak individuacije pojavljuje kroz simbol drveta, koje ukazuje na rast. Iako se individuacija javlja u nesvjesnom i zbiva se *per se*, ona postaje proces samo kada je pojedinac svjestan tog zbivanja, svoga rasta, i ako sa tim procesom surađuje. Stvarni proces individuacije počinje kada dođe do ranjavanja osobnosti, kada Ja osjeća ometanje svoje volje i tu smetnju obično pripisuje nečemu vanjskom (Bogu, ekonomskom stanju, bliskim osobama). Osoba počinje da osjeća prazninu i besmislenost, dok ne shvati da se susreće sa jastvom i nauči da posmatra simbole koji mu se javljaju (Jung, 1973).

Prema Ladkin, Spiller & Craze (2016), Jung naglašava da individuacija nije linearan proces, već se sastoji od napredovanja, regresije i stagnacije. Također, autori naglašavaju da se individuacija nikada ne postiže u izolaciji, ona zahtijeva pronalazak autentičnog selfa, povezivanje sa drugim ljudima i ponašanje prema drugima koje je služi općem dobru. Dva su razloga zašto je individuacija nemoguća bez drugih ljudi odnosno šire zajednice. Najprije, self se stvara kroz relacije, ne možemo imati znanje o vlastitom selfu bez refleksije drugih o nama. Nadalje, svrha individuacije je u širem

smislu doprinosi čovječanstvu i zajednici, a ne samo individualnom rastu (Ladkin, Spiller & Craze, 2016). Prema Stein (2005), individuacija se odvija u dva koraka. Prvi korak zahtijeva od osobe da prekine prevladavajuće stanje nesvjesne identifikacije sa vanjskim figurama i psihičkim sadržajima te također analiziranje novonastalog stanja svjesnosti. Drugi korak je usmjeravanje pažnje na pojavu novoga Selfa.

2.7.. *Mana - ličnost*

Mana – ličnost posjeduje svojstva koja potiču iz naivne projekcije nesvjesne samospoznaje. Ona je psihički faktor koji proizvodi izvanredne ideje, ponekad uzrokuje neželjene i nepoželjne afekte i misli i svjesnom dijelu stvara osjećaj bespomoćnosti, jer ih ponekad ne može kontrolirati. Mana – ličnost je dominantna u kolektivnom nesvjesnom, muška kolektivna figura, ispoljava se kroz arhetip moćnog čovjeka, u obliku junaka, čarobnjaka, sveca. Kod žena ova figura se očituje u vidu materinski nadmoćne figure koja sve razumije i prašta. Mana se u čovjekovoj psihi razvila još od davnih vremena; primitivni ljudi se nisu kao mi poredili sa drugim ljudima, niti pokušavali shvati zašto je neko bolji od njih. Za primitivnog čovjeka bivanje pametnijim, boljim, jačim značilo je posjedovanje *mane*, odnosno veće snage koju je moguće izgubiti, ako se pojavi neko ko posjeduje veću snagu (Jung, 1984).

Također, kako je Jung (1984) smatrao moguće je da Ja postane direktno mana – ličnost, ako privuče sebi snagu koja pripada animi. Tada dolazi do identifikacije sa arhetipom Mana – ličnosti. Uzmimo za primjer ljekare. Očekivanja drugih ljudi od ljekara su da je ljekar neka vrsta junaka ili čarobnjaka, koji će uvijek imati rješenje, neku vrstu spasa za nemoćne. Tada osoba koja je po vokaciji ljekar, može potpasti pod dominaciju mana – ličnosti, tako što se identificira sa arhetipovima junaka ili čarobnjaka, u potpunosti preuzima tu ulogu i poistovjećuje se sa svojim profesionalnim identitetom. Opsjednutost arhetipom od čovjeka može učiniti neku vrstu maske iza koje on stoji i ono što je ljudsko u njemu ne dolazi do izražaja (Jung, 1984).

Da bi razlikovao Ja od arhetipa mana – ličnosti, čovjek mora da prizove u svijest nesvjesne sadržaje koji su specifični za mana – ličnost. Za muškarca to znači pravo oslobođenje od oca, a za ženu pravo oslobođenje od majke i time po prvi puta osjećanje sopstvene individualnosti. Također, moguće je da ne dođe do identifikacije Ja sa mana –

ličnosti, već da se mana – ličnost konkretizuje kao nešto izvanjsko, naprimjer Bog. Takva vrsta konkretizacije nije primjerena jer se time projiciraju sve vrijednosti osobe u Boga, što stvara problem vrednovanja vlastitih vrijednosti i pripisivanja istih sebi. Potrebno je u svijest dovesti sadržaje koji leže u mana – ličnosti, da bismo bili svjesni vlastitih vrijednosti, ali i da bismo znali šta dobijamo i učimo od drugih i šta dajemo drugima. Razrješenje mana – ličnosti nas vraća nama samima, našem Jastvu (Jung, 1984).

2.8. *Jastvo*

Jastvo je, prema Jungu, izvor svih arhetipskih predstava i urođenih psihičkih tendencija ka strukturi, redu i integraciji (Stajin, 2007). Do razvoja Jastva dolazi kada se pojedinac u potpunosti posvetio integraciji sadržaja anime i animusa u svoju ličnost i kada anima i animus nisu više istovjetni sa pojedincem. U snovima žena jastvo poprima ženska utjelovljenja i javlja se kao nadmoćni ženski lik – poput majke zemlje, božice ljubavi ili prirode; a kod muškaraca kao muževni pokretač, stari mudrac ili čuvar. Također, Jastvo može biti simbolizirano nekom životinjom, koja predstavlja nagonsku prirodu čovjeka i povezanost sa prirodom, kao i to da je suština naše psihe utkana u čitav svijet i da smo usklađeni sa prostorno- vremenskom neprekidnošću. Simbol jastva možemo pronaći i u kamenju. Kamen predstavlja materiju koja je postojana, na neki način i besmrtna, zbog toga se podižu kameni nadgrobni spomenici, koji će i nakon smrti simbolizirati naše postojanje (Jung, 1973).

Ja, koji je svjesni dio ličnosti, ne možemo nazvati cjelokupnom ličnošću. Ja je podređeno cjelokupnoj ličnosti, koje nazivamo jastvo, i ponaša se prema njemu kao dio prema cjelini. Ja ima slobodu volje i dospijeva u konflikt sa činjenicama Jastva, koje se prema Ja ponaša kao objektivna datost. Na tu objektivnu datost sloboda volje nema utjecaj, već se asimilira i u velikoj mjeri mijenja pod utjecajem nesvjesnog (Jung, 1969). Sukob između Jastva i zahtjeva Ja se odvija u svakoj razvojnoj fazi u životu pojedinca. Taj sukob može da bude jače izražen u razvojnom periodu prelaza iz rane zrelosti u srednju dob, aproksimativno između 35. i 40.-e godine (Jung, 1973).

Jastvo je centralni dio ličnosti, izvor slika sna, unutrašnji vodeći činilac. Razlikuje se od svjesnog dijela ličnosti i može se razumijeti istraživanjem vlastitih

snova. Jastvo dovodi do ekstenzije i sazrijevanja osobnosti. Međutim, da bi se Jastvo srazmjerno razvijalo tijekom života nužno je raditi na njegovom razumijevanju. (Jung, 1973). Možemo na Jastvo gledati i kao nešto božansko u nama, jer se ono čini kao središte cjelokupnog psihičkog života, iz kojeg potiče život i u koji se zbrajaju svi viši i krajnji ciljevi (Jung, 1984). Jastvo je nešto poput unutarnjeg potencijala i potrebe za razvojem vlastite ličnosti, unutarnji poriv za razvijanjem i rastom.

Uvođenjem pojma Jastva, Jung daje oprečan stav ideji da je funkcioniranje ljudskog bića dovoljno pojasniti putem nagona i mehanizama. Cijelo čovjekovo biće je usmjereno ka arhetipskom simbolu Jastva, koji ako ga svedemo na suštinu, označava stvaranje i razvoj. Postavljanje Jastva kao ljudske težnje, daje čovjeku svrsishodnost i donekle približava Jungova promišljanja postavkama humanističkih teorija.

U mitologiji možemo pronaći slikoviti prikaz Jastva, gdje je naglašen značaj broja četiri. Na mnogim slikama je Veliki čovjek prikazan u središtu kruga podijeljenog na četiri dijela. Jung koristi riječ mandala, koja na sanskritu znači krug, da imenuje taj krug i da označi strukturu tog sloja. Mandala ima dvije svrhe (a) konzervativnu svrhu, odnosno uspostavljanje poretka koji je ranije postojao i (2) kreativnu svrhu, da bi se izrazilo nešto što još ne postoji, nešto novo i jedinstveno (Jung, 1973). Osnovni motiv mandala je naslućivanje o postojanju centra ličnosti, odnosno centralnog mjesta u unutrašnjosti psihe, koje uređuje sve i koje predstavlja izvor energije. Ta energija se ispoljava kroz težnju čovjeka da ispuni svoj potencijal i da postane ono što jeste. To središte se zamišlja kao Jastvo. Njemu pripada svijest, zatim lično nesvjesno i na kraju kolektivno nesvjesno sa arhetipovima (Jung, 1959).

Zanimljivo je da kada posmatramo crteže individualnih mandala, koje crtaju neki pojedinci koji nisu upoznati sa drevnim mandalama, možemo pronaći brojne sličnosti crteža. Mandale se naročito često javljaju kada je pojedinac dezorijentiran, u nekom paničnom ili haotičnom stanju, jer imaju tendenciju da centriraju pojedinca, da otklone konfuziju kod njega i uspostave ravnotežu. Iako pojedinci nisu svjesni toga učinka, često nakon crtanja mandale izjavljuju da je na njih crtanje mandale djelovalo blagotvorno i umirujuće. U tibetanskom budizmu mandale također postoje kao instrument koji treba da podrži meditaciju i koncentraciju. Mogu često da sadrže višestrukost broja četiri u obliku kvadrata, krsta, oktagona i slično (Jung, 1959).

Pored dosad opisanih strukturalnih jedinica ličnosti, Jung je uvodeći koncept psiholoških funkcija i stavova ličnosti, dodatno objasnio složeno funkcioniranje ličnosti. U tekstu koji slijedi objašnjene su četiri funkcije ličnosti i dva stava pojedinca, koji u interakciji formiraju tipove ličnosti.

3. TIPOVI LIČNOSTI

Tip ličnosti je karakterističan obrazac općeg stava koji se pojavljuje u mnogim individualnim oblicima. Prema Jungu, četiri su osnovne psihološke funkcije: mišljenje, osjećanje, intuicija i osjet. Ako ove funkcije imaju habitualan status i oblikuju karakter ličnosti, govorimo o četiri tipa ličnosti: misaoni, osjećajni, intuitivni i osjetni tip. Nadalje, svaki od osnovnih tipova može da pripada klasi ekstravertnog ili klasi introvertnog stava (Jung, 1978). Navedena četiri osnovna tipa odgovaraju očitim sredstvima pomoću kojih se svijest postavlja prema iskustvu. *Mišljenje* određuje šta je šta, *osjećanje*, da li je nešto prijatno ili ne, *intuicija* odakle nešto dolazi i kamo ide, a *osjet* da nešto postoji.

Introverzija i ekstraverzija su dva elementa ljudskog ponašanja koji definiraju odnos pojedinca prema sebi i okolini. Prema Jungu, ekstraverzija je okretanje libida ka vani, odnosno okretanje prema objektu, a introverzija je okretanje libida ka unutarnoj strani, odnosno okretanje od objekta i kretanje ka subjektu. Ekstraverti objektu pridaju primarnu vrijednost, zanemarujući vrijednost subjekta. Misli, osjećanja i ponašanje introverta primarno su motivirana subjektom dok objekt ima sekundarnu vrijednost. Prema Jungovom (1978) shvaćanju ukoliko je introverzija/ekstraverzija habitualna, tada možemo govoriti o introvertnom ili ekstravertnom tipu ličnosti. Međutim, svaki pojedinac sadrži elemente introverzije i ekstraverzije. Ono što čini tip jeste relativna dominacija introverzije ili ekstraverzije. S tim u vezi, Jung (1978) naglašava da su introverti često potcjenjivani ili neshvaćeni u društvu, jer posjeduju slabije sposobnosti za ispoljavanje stavova i emocija. Obično rijetko dolazi do ispoljavanja, te su to obično indirektna manifestacije funkcija koje su po vrijednosti niže i relativno nesvjesne. Takva ispoljavanja izazivaju predrasude okoline (Jung, 1978).

Mišljenje je racionalna psihološka funkcija orijentirana na činjenice. Pomoću funkcije mišljenja koristimo činjenice za oblikovanje vlastitih ideja i širenje vidika.

Razlikujemo ekstravertni misleni tip i introvertni misleni tip. Ekstravertni misleni tip je usmjeren na objektivne činjenice i opštevažće ideje, naročito moralne ideje. Introvertni misleni tip je također usmjeren na činjenice, ali te činjenice imaju subjektivnu osnovu (Jung, 1978).

Osjećanje je, kao i mišljenje, racionalna psihološka funkcija. Prema Jungu (1978), osjećanje je proces koji se vrši između Ja i datog sadržaja, pri čemu u toku procesa sadržaj dobija vrijednost (da li je sadržaj prijatan ili neprijatan). U ekstravertnom stavu je orijentirana prema objektivnom datom i u saglasnosti je sa objektivnim vrijednostima. U introvertnom stavu je determinisano subjektivnim činioem i teži za unutrašnjom intenzivnošću (Jung, 1978).

Prema Jungu (1978), postoje dvije iracionalne psihološke funkcije; osjet i intuicija. Osjet je psihološka funkcija koja posreduje između podražaja i opažanja. Razlikujemo konkretni i apstraktni osjet. Konkretni je pomiješan sa predstavama, osjećanjima i mislima, dok je apstraktni diferencirana vrsta percepcije i doseže razine estetike.

Intuicija je iracionalna psihološka funkcija koja nesvjesnim putem udešava opažanja. Intuicija nije ni čulna percepcija, ni osjećanje, ni intelektualni zaključak, već je vrsta instinktivne spoznaje sadržaja. Treba razlikovati konkretne i apstrakte oblike intuicije. Konkretna intuicija posreduje za opažanja koja se tiču činjenica, te je rekreativan proces koji se dešava spontano, a apstraktna intuicija posreduje za opažanje idealnih veza, te je za nju potrebna izvjesna volja i namjera. Neko ko svoj opšti stav orijentiše prema principu intuicije, dakle prema opažanjima o nesvjesnom, pripada intuitivnom tipu. Intuitivni tip nesvjesno opažanje podiže do diferencirane funkcije, preko koje se događa njegovo prilagođavanje svijetu. Intuitivni tip se prilagođava tako što opaža nesvjesno pomoću svog izoštrenog opažanja i tumačenja (Jung, 1978).

Prema Jungu (1978), svaka osoba ima primarnu funkciju, sekundarne funkcije i inferiornu funkciju. Ako je, recimo, primarna funkcija osobe *mišljenje*, sekundarne funkcije su *intuicija i osjet*, a inferiorna funkcija je *osjećanje*. Također, kao što smo naveli ranije u radu, kod osobe može preovladavati jedan stav (naprimjer ekstraverzija), a drugi stav biva inferiornim (naprimjer introverzija). Ukoliko je osoba primarno

ekstravertna sa primarnom funkcijom mišljenja, posjeduje predispozicije za Ekstravertni misaoni tip ličnosti.

4. STUDIJA SLUČAJA

Drugi dio rada je empirijskog karaktera, odnosno koristili smo metodu studije slučaja. Kao što možemo vidjeti, tehnike koje smo koristili u analizi ličnosti A.D proizilaze iz analitičke psihologije.

4.1. Postupak i instrumentarij

4.1.1. Postupak

U svrhu prikupljanja podataka o ispitaniku koristili smo tehniku intervjua u trajanju od dva sata. Zatim smo zajedno sa ispitanikom iz dnevnika snova koje ispitanik vodi izabrali snove za analizu. Kriteriji po kojima smo birali snove bili su sadržaj snova i simboli i figure koje su se pojavili u snovima. Zatim smo zasebno u svakome snu analizirali simboliku figura i kontekst ispitanikova života koji je mogao imati utjecaj na sadržaj i simboliku sna.

4.1.2. Instrumentarij

U svrhu ispitivanja tipa ličnosti koristili smo Myers-Briggs indikator ličnosti (MBTI), te smo u svrhu ispitivanja arhetipova u životu pojedinca koristili Pearson-Marr indikator arhetipova.

Myers-Briggs indikator ličnosti

Myers – Briggs je indikator ličnosti, koji su konstruisale K. Briggs i I. Briggs - Myers. Prva verzija testa je konstruisana 1962.godine. Test se sastoji se od 72 čestice, kojima se utvrđuje orijentacija na četiri dihitomne skale: Ekstraverzija – Introverzija; Osjet – Intuicija; Mišljenje – Osjećanje i Prosuđivanje– Uočavanje. U svakom pitanju potrebno je izabrati jedan od dva ponuđena odgovora – Da ili Ne. U konačnici, zbrazanjem rezultata određujemo kojem tipu ličnosti ispitanik pripada. Postoji 16 tipova ličnosti, koji su nastali kombiniranjem gore navedenih skala.

Myers-Briggs indikator ličnosti je zasnovan na Jungovim teorijskim idejama o dva stava introverziji i ekstraverziji i četiri psihološke funkcije: mišljenje, osjećanje, intuiciju i osjet; iz čega je proizašlo osam tipova ličnosti: ekstravertni misleni tip, introvertni misleni tip, ekstravertni osjećajni tip, introvertni osjećajni tip, ekstravertni osjetni tip, introvertni osjetni tip, ekstravertni intuitivni tip, introvertni intuitivni tip. Obično, prema Jungu, osoba posjeduje oba mehanizma (naprimjer ekstraverziju i introverziju), samo je jedna dominantnije od druge. Slično je i sa funkcijama, gdje osoba pretendira da jednu funkciju koristi u većoj količini nego druge tri. Jung je tu funkciju nazvao glavna funkcija. Također, prepoznao je i pomoćnu funkciju koja nema vlastitu neovisnost, već je u službi glavne funkcije. Tako naprimjer, osoba koja ima dominantnu tj. glavnu funkciju mišljenja ili osjećanja, imat će pomoćnu funkciju osjeta ili intuicije. Upravo zbog postojanja pomoćne funkcije, Myers-Briggs indikator je proširen na 16 tipova ličnosti i uvedena je dimenzija Prosuđivanje – Uočavanje, koja za razliku od ostalih dimenzija nije implicitno navedena u Jungovoj tipologiji ličnosti, ali se kroz teoriju pojavljuje distinkcija tih pojmova u pojedinčevom sklopu ličnosti (Barbuto, 1997).

Svrha Myers-Briggs indikatora ličnosti je da Jungove apstraktne ideje o tipovima ličnosti učini konkretnim i mjerljivim. Cilj indikatora ličnosti je da, putem samoizvješća identificira osnovne preference ljudi u odnosu na načine na koji pristupaju sebi i okolini, te da se koristi kao instrument pomoću kojeg ti podaci mogu da se upotrijebe u praksi i istraživanjima (Barbuto, 1997).

Skala Ekstraverzija – Introverzija mjeri orijentaciju osobe prema okolini. Ekstraverti su više orijentirani ka vani, prema objektima, ljudima i okolini, dok su introverti više orijentirani ka unutra, prema sebi i imaju tendenciju da sebe posmatraju o odnosu na svijet. Skala Osjet – Intuicija mjeri preferirani način na koji osoba doživljava stvari iz okoline. Osobe koje koriste osjet se oslanjaju na čulne organe, dok osobe koje koriste intuiciju više informacija dobivaju putem unutrašnjeg osjećaja koji im nagovještava stanje situacije. Skala Mišljenje – Osjećanje mjeri preferirani način donošenja odluka. Osobe koje preferiraju razmišljanje se oslanjaju na logiku, dok osobe koje preferiraju donositi odluke putem osjećanja se oslanjaju na vlastite vrijednosti i na osjećanja drugih ljudi. Skala Prosuđivanje – Uočavanje mjere preferirani način suočavanja sa okolinom.

Osobe koje preferiraju prosudbu su organizirane i sistematične, dok su osobe koje preferiraju uočavanje više fleksibilne i radoznale (Carlyn, 1977).

Istraživanje Harvey-a (1996, prema Capraro i Capraro, 2002) iz 1985. godine na ukupnom uzorku $N=102\ 174$, pokazuje da je pouzdanost Myers-Briggs testa: za skalu E-I $\alpha= .82$ i $.83$; za skalu O-I $\alpha= .83$ i $.85$; za skalu R-O $\alpha= .82$ i $.80$ i za skalu P-U $\alpha= .87$ i $.86.$, na osnovu kojih možemo govoriti o visokoj pouzdanosti testa.

Myers (2016) postavlja važno pitanje o ulozi Myers-Briggs tipologije u poticanju integracije sistema u nesvjesnom. Do sada Myers-Briggs se često upotrebljavao kao alat pri odabiru karijera i kao pomoć pri povećanju samosvjesnosti i svjesnosti o različitosti ljudi. Također, koristi se u svrhu pomoći pojedincima da lakše razumiju vlastitu ličnost ali ne toliko da pomogne pojedincima da postanu cjeloviti. Međutim, Myers (2016) smatra da Myers-Briggs indikator može imati konstruktivnu ulogu da pomogne ljudima da ostvare ono što zaista jesu kao individue.

Myers-Briggs indikator ličnosti ćemo koristiti u ovom radu kako bismo utvrdili tip ličnosti ispitanika u studiji slučaja, nakon čega ćemo interpretirati dobivene rezultate.

Moramo uzeti u obzir da je Myers-Briggs tip upitnika koji se zasniva na samoizvješću i da stoga ovisi od iskrenosti i motivacije ispitanika da daje tačne odgovore. Također, neke online verzije ovog upitnika nude gotove opise dobivenih tipova ličnosti, što je nepravilno tumačenje dobivenih rezultata (Watkins & Campbell, 2012). Pri analizi dobivenih rezultata MBTI-a u studiji slučaja koristit ćemo Jungovu teoriju i objašnjenja.

Pearson-Marr Indikator Arhetipova (PMAI)

U svrhu mjerenja relativne istaknutosti i utjecaja arhetipova na život pojedinca, C. Pearson, Ph.D., i H. Marr, Ph.D., razvili su Pearson-Marr indikator arhetipova (PMAI - Pearson-Marr Archetype Indicator). Poput Myer-Briggs indikatora, baziran je na samoizvještaju, sastoji se od 72 čestice koje mjere istaknutost 12 uobičajenih arhetipova u životu pojedinca koji su potencijalno aktivni (Nevinost, Siroče, Ratnik, Skrbnik, Tragač, Ljubavnik, Stvaralac, Destruktor, Vladar, Čarobnjak, Mudrac i Lakrdijaš). Unutarnja pouzdanost PMAI, prema McPeck (2008), iznosi $\alpha=0.68$. Prema

Hadžiahmetović i Opačić (2013), pouzdanost PMAI zadovoljava standarde. Autori izvještavaju da skala ima koeficijent unutarnje pouzdanosti $\alpha = 0.70$ i iznad, dok pojedine skale imaju nešto niže vrijednosti. Razlog tome, kako navode Hadžiahmetović i Opačić (2013), može da bude mali uzorak (N=89).

PMAI se koristi kao pomoć pri prepoznavanju i razumijevanju kvaliteta arhetipova koji su dominantni kod pojedinca. Dvanaest arhetipova je podijeljeno u tri tematske cjeline, pri čemu se u svakoj nalazi četiri arhetipa: ego, duša i self. Cjelina „ego“ se sastoji od arhetipova: Nevinost, Siroče, Ratnik i Skrbnik. Ta cjelina se odnosi na stvaranje granica u odnosu na druge ljude i odvajanje vlastitog selfa od drugih ljudi. Cjelina „duša“ se sastoji od arhetipova: Ljubavnik, Tragač, Destruktor i Stvaralac i odnosi se na traganje za smislom života. Cjelina „self“ se sastoji od arhetipova: Vladar, Čarobnjak, Mudrac i Lakrdijaš, te se ta cjelina se odnosi na autentično izražavanje selfa. Spoznavanje i prihvatanje arhetipova iz ego cjeline dozvoljava pojedincu da se dalje razvija i prihvata arhetipova iz naredne dvije cjeline. Međutim, spoznavanje arhetipova i njihovo prihvatanje se ne mora nužno odvijati pravolinijski, mogući su i povratci na prethodne cjeline (Brandl, 2009).

Ovim upitnikom možemo utvrditi da li je neki arhetip dominantan, samim time i integrisan kod ispitanika. Međutim, nedostatak je u tome što nemamo podatak o tome koliko su integrisani arhetipovi koji nisu dominantni. Također, upitnik ne testira zastupljenost i dominantnost arhetipova u sjeni. Stoga, ukoliko kod pojedinca nije dominantan arhetip Ratnika, ne možemo utvrditi da li je dominantan arhetip Ratnika iz sjene ili pojedinac nije integrisao niti jedan aspekt tog arhetipa.

4.2. Kratka biografija ispitanika

Ispitanik je osoba muškog spola, inicijala A.D., (38 godina). Zaposlen je u restoranu na poziciji glavnog kuhara. U dugogodišnjoj je vezi sa partnericom, koja se također pojavljuje u snovima. Ispitanik se bavi fotografijom i pisanjem poezije, veoma je fizički aktivan, bavi se planinarenjem i slobodnim penjanjem. Također je facilitator grupa samopodrške za osobe koje čuju glasove i imaju druga neobična iskustva.

Ispitanik je, kako izvještava, djetinjstvo proveo u ratnim okolnostima, prije čega doživljava traumatski gubitak oca. Bolest oca, koja je trajala sedam mjeseci, nakon čega

je uslijedila smrt je kod ispitanika stvorila osjećaj krivice i nedefinisanosti iz čega se razvio osjećaj inferiornosti te kompleks manje vrijednosti. Nedugo nakon očeve smrti, ispitanikova majka je obavila razgovor s njime, u kojemu je rekla „da je odgovornost sada na njemu i da je on glava kuće“. Ispitanik je tada imao osam godina, te su takva očekivanja za njega značila prerano odrastanje. Možemo primijetiti na koji način su navedeni događaji imali utjecaj na pojedine aspekte snova, te kako su se navedene emocije koje je ispitanik imao manifestirale kroz snove. Ispitanik izvještava da je u tom periodu započelo nakupljanje bijesa, zbog neispoljenih i potisnutih emocija, što je dovelo do neadekvatnog manifestiranja bijesa. Radeći genogram sa terapeutkinjom uočio je da bijes potiče sa majčine strane porodice, te se može pretpostaviti da je riječ o transgeneracijskom prijenosu bijesa.

Tema koja prožima život ispitanika je propitivanje postojanja Boga još od djetinjstva, što je također prisutno u snovima i vizijama, iako ispitanik u djetinjstvu nije imao intenzivan religijski odgoj. U ovisnosti od načina na koji posmatramo Boga i njegovo bivanje, možemo izjednačiti Boga sa Jastvom. U tom slučaju ispitanik zapravo traga za cjelovitošću, jedinstvom, sjedinjenjem i središtem energije. Također, važnost pridaje pisanju spostvenog mita i na taj način razvija interes za mitologijom, simbolizmom, filozofijom, alhemijom, taoizmom i zen budizmom. Bavljenjem tematikom različitih religija dolazi do shvatanja da su religije interpretacije jedne univerzalne vrijednosti.

4.3. Analiza dobivenih rezultata

Ispitanik je u svrhu procjene tipa ličnosti ispunio Myers-Briggs indikator ličnosti, na kojem su dobiveni rezultati koji ukazuju da ispitanik pripada INFP (introverzija, intuicija, osjećanje, suočavanje) tipu ličnosti. INFP tip ličnosti ukazuje na preovladavanje stava introverzije nad ekstraverzijom, te preovladavanje psiholoških funkcija intuicije i osjećanja nad mišljenjem i osjetom. Kod ispitanika najistaknutija funkcija je intuicija, što je čini glavnom funkcijom, a najmanje razvijena je funkcija osjeta, što je čini pomoćnom funkcijom. Kod ispitanika kao način suočavanja sa okolinom preovladava suočavanje nad prosudbom, što ukazuje na radoznalost i fleksibilnost ispitanika u suočavanju sa životnim situacijama.

Intuicija kod introvertnih osoba se usmjerava na unutrašnje objekte. Unutrašnji objekti se pojavljuju intuitivnom opažanju kao subjektivne slike stvari, na koje pojedinac ne može naići u vanjskom svijetu, već su sadržaj nesvjesnog, u krajnjoj liniji kolektivnog nesvjesnog. Osjećanje kod introvertnih tipova je obično determinisano subjektivnim činioem, ono teži za unutrašnjom intenzivnošću. Ono čini ljude ćutljivima i teško pristupačnima, jer se povlače pred objektima i spoznaju vlastite unutarnje osjećaje (Jung, 1978).

Prema Jungovoj klasifikaciji tipova ličnosti ispitanik bi bio svrstan u Introvertni intuitivni tip. Introvertni intuitivni tipovi su obično umjetnici i sanjari, njihov najveći fokus je na opažanju i uobličavanju opažanja. Produbljivanje intuicije podrazumijeva udaljavanje od stvarnosti i uživanje u unutarnji svijet. Najviše potiskuje osjet objekta, time je obilježeno njegovo nesvjesno. Također, u nesvjesnom postoji kompenzatorna ekstravertna osjetna funkcija i nesvjesna ličnost bi se mogla opisati kao ekstravertni osjetni tip. Osjet je u svojoj suštini upućen na objekat i objektivni nadražaj, te oni objekti koji izazivaju najjači osjet su ključni za pojedinca. Ekstravertni osjetni tip je objektivn, realističan i često se služi razumom za razumijevanje svijeta (Jung, 1978).

Također, ispitanik je ispunio i PMAI (Pearson-Marr Archetypes Indicator) upitnik, na kojem smo dobili rezultate dominantnih arhetipova ispitanika – arhetip stvaraoca, arhetip mudraca i arhetip čarobnjaka. Arhetip stvaraoca sadrži dar kreativnosti, inspiracije, način gledanja na svijet kroz slike i fantazije. Optimalne kvalitete koje sadrži su puno maštovitosti i osjećaja za umjetnost i stvaranje (Hautala i Routamaa, 2008). Ispitanik uživa u raznim oblicima umjetnosti, također producira umjetnost kroz pisanje poezije i fotografisanje. Arhetip mudraca sadrži mudrost, skepticizam i duboku potrebu za spoznajom istine. Optimalne kvalitete koje sadrži su mudrost, znatiželja, objektivnost i poštenje. Također, arhetip mudraca se ispoljava kroz potrebu pojedinca da stvori duboko razumijevanje za druge ljude (Hautala i Routamaa, 2008). Ispitanik sadržaje ovog arhetipa ispoljava kroz svoju radoznalost prema svijetu i težnje za spoznajom Boga i istine o Bogu, kao i u težnji da druge ljude razumije i pruži im pomoć ukoliko je to moguće. Arhetip čarobnjaka omogućava pojedincu da bude samosvjestan i da dubinski spozna sebe. Optimalne kvalitete koje sadrži su harizma, samosvjesnost i sposobnost da pomogne ljudima i ujedini ih u zajedničkom cilju (Hautala i Routamaa,

2008). Dubinska spoznaja i ispitivanje unutrašnjih procesa su važni ciljevi u životu ispitanika, kao i rad sa ljudima i usmjeravanje ljudi ka samospoznaji i ličnom rastu i razvoju. Prema Brandl (2009), dominantne arhetipove kod ispitanika možemo svrstati u cjelinu „duše“ – arhetip stvaraoca; te u cjelinu „selfa“ – arhetip mudraca i čarobnjaka. Možemo primijetiti da se prema ovoj podjeli ispitanik nalazi pretežno u cjelini selfa, što nam ukazuje na lični rast i razvoj. Prema Freeman (2015), prihvatanje arhetipova iz ego cjeline podrazumijeva razvijanje perspektive koja dozvoljava pojedincu da vjeruje drugim ljudima ali i da osoba razvije autonomiju i uspostavi granice u odnosu na druge ljude. Prihvatanjem arhetipova iz cjeline duše, pojedinac pronalazi smisao i vlastiti identitet. Arhetip stvaraoca koji je dominantan kod ispitanika, prema Freeman (2015), je važan za stvaranje novog selfa. Arhetipovi mudraca i čarobnjaka koji su također dominantni kod ispitanika, pripadaju cjelini selfa, pri čemu arhetip čarobnjaka ima važnost kod uspostavljanja drugačije perspektive u negativnim situacijama, a arhetip mudraca je važan za dublje sagledavanje svijeta.

Kao što smo naveli u postupku, iz dnevnika snova koji ispitanik vodi izdvojili smo osam snova. Kriterij kojim smo se vodili su bili sadržaj snova te simboli i figure koji se pojavljuju u snovima. Također, u analizu smo uvrstili viziju koja je izazvana postupkom aktivne imaginacije, te mandalu koju je ispitanik nacrtao.

4.4. Prikaz i analiza snova i vizije

San 1. (Ispitanik sanja san kada je imao između 8 i 10 godina)

„U majkinom sokaku, ispred njene kuće, noć je. Nalazim se zajedno sa figurom divljaka, vještice i treće figure koje se ne sjećam, u utrobi zmaja koji leži postrance, na desnom boku. Scena se mijenja i sada njih troje stoje vani, dok sam ja ostao unutra“.

U uvodnom dijelu smo naveli da u periodu djetinjstva postoji mogućnost javljanja arhetipova u obrnutom redoslijedu u odnosu na pravilni redoslijed. Dakle, u djetinjstvu prvo se pojavljuje jastvo, zatim mana-ličnost, anima/animus i na kraju sjenka. U navedenom snu određene figure mogu simbolizirati neke od arhetipova. Tako izdvajamo sljedeće simbole:

- *Četiri figure – kvaterintet, pojava broja četiri kroz četiri figure koje se nalaze unutar kruga, odnosno utrobe.*
- *Utroba Zmaja – okrugla i obla – nesvjesno*
- *Figura divljaka – Sjenka*
- *Figura vještice – Anima*
- *Nepoznata figura – nedefinisana*

Zmaj se često javlja kao simbol nesvjesnog. Za ispitanika predstavlja simbol haosa koji je bio prisutan u tom periodu i predstavlja polaznu tačku za pojavljivanje nesvjesnih figura koje su u snu poredane redosljedom kojima se prema Jungu javljaju. U poretku figura divljak se nalazi prvi sa lijeva, zatim vještica i na kraju nedefinisana figura. Gubitak oca je doveo do nakupljanja bijesa kojeg je bilo teško kontrolirati. Kao što je navedeno u uvodnom dijelu o ispitaniku, bijes je emocija koja je transgeneracijski prožeta u njegovoj obitelji sa majčine strane, što možemo povezati sa lokacijom u snu, koji se odvija ispred porodične kuće njegove majke. Također, gubitak oca je izazvao osjećaj krivice kod ispitanika, jer nije imao objašnjenje zašto se to dogodilo. Divljak je osoba koja ne umije da kontrolira svoju agresiju i bijes, te je to možda razlog zašto se sjenka javila u obliku divljaka. Anima je u prvom stupnju razvoja, predstavljena primitivno i nagonski kao vještica. Anima je u tom obliku ispitanika asocijala na majku; pretpostavljamo da su razlog tome očekivanja koja je imala od njega nakon što je izgubio oca. S obzirom na tadašnju životnu dob ispitanika i straha da neće moći udovoljiti ovakvim očekivanjima (pritom ne smijemo zanemariti dob ispitanika kada je izgubio oca), moguće je da je to razlog zbog koga se kod ispitanika razvio „orijentacijski“ stav prema unutra. Nepoznata figura može da predstavlja nagovještaj Jastva, nešto što je dječaku tada potpuno nepoznato.

San 2. (Ispitanik ima 11 godina kada prvi puta sanja san. San se ponavlja 15.03.2016.)

„Polumračna soba, prljavih, golih zidova, kvadratnog oblika. Stojimo na sredini brat i ja. Mali je, možda 8-9 godina, ja imam oko 11. Iza nas ormar, desno otvor, vrata. Odjednom su sa nama u sobi neki ljudi, ili bolje reći ljudske figure, prljave, skoro gole, ćelave i poludivlje. Okrećem se prema vratima, pažnju mi privlači plamen koji se penje

po zidu hodnika ka kojem vrata vode; narandžast i pomalo strašan, čudnovat. Iz hodnika u sobu upada zmaj, trga udove, sakati i ubija. Ostali smo samo brat i ja. Po zidovima su komadi, ostaci poludivljih figura. Zmaj se okreće prema nama. Brata guram u prostor između ormara i zida, štitim ga svojim tijelom. Zmaj mi prilazi, divan je i strašan, smeđ, gotovo crn. Prsa i trbuh mu svijetle jer kroz proreze na koži izbija narandžasta boja, znam da je to vatra koju rige. Unio mi se u lice, razjapio čeljusti, crven jezik i tucet oštih zuba, kao da me njuši. Ne uzmičem, već se ispravljam i dajem mu do znanja da ću se boriti do smrti za brata i za sebe. Nije me strah i on to osjeća. Potom postrance okreće glavu, svojim okom duboko i prodorno gleda u moje. Veliko oko: crna zjenica i divni žuti prsten oko nje. Vidim svaki djelić jer se nalazi pedalj od mene. Fasciniran sam i osjećam da vidi sve u meni, da mu ništa ne mogu ali i ne želim skriti. Osjećam njegovu snagu, mistiku, ljepotu, dubinu, moć. Vidim smrt ali ne za mene niti za brata već smrt koju on može donijeti i sa kojom je u normalnom odnosu, potpuno je prihvata i razumije. Gledamo se i odmjeravamo neko vrijeme, potom on okreće glavu zadovoljan, prihvatio me, a ne poštedio. Zakleo bih se da je klimnuo glavom. Potom je otišao istim putem kojim je i došao“

Analizom sadržaja sna iz jungijanske perspektive možemo prepoznati simbole:

Kvadratni oblik

Zmaj – Sjenka

Oko Zmaja – oblik kruga koji je žute boje

Vrijeme kada se javlja ovaj san je nekoliko godina nakon smrti ispitanikovog oca, u periodu nakon rata. Nejasne ljudske figure koje se javljaju na početku sna asociraju snivača na svu neizvjesnost i strahove koje je rat nosio. Zmaj se u ovom snu javlja kao reprezentant Sjenke, koja nosi jako puno bijesa, moći, snage, netrpeljivosti, nemoralna i divljaštva. Zmaj u snu je moćan, ispoljava svoju silinu koju snivač posmatra. Ormar za snivača predstavlja tajnu, nešto što je skriveno od snivača, neko mjesto gdje bi se mogao sakriti od Zmaja. Međutim, on brata sakriva pored ormara i tu ga štiti, daje do znanja Zmaju da je jak i da će se boriti. U jednom trenutku sna, snivač se suočava sa Zmajem, odnosno sa svojom sjenkom, gledajući direktno u njenu srž i prepoznavajući

sve ono što sadrži u sebi i koliko je snažna. Nakon ovog sna sjenka poprima druge figure u snovima i vizijama.

San, kada ga ispitanik sniva prvi put, simbolizira suočavanje sa haosom koji se događao u životu ispitanika i unutar njega. Drugi put ispitanik san sniva nakon započinjanja individualne terapije, te je san nagovještaj početka individuacije.

U snu su sadržani i simboli Jastva, isprepleteni sa simbolom sjenke. Zmajevu oko je okruglo i isijava žutom bojom. Ispitanik je fasciniran jer ima osjećaj da Zmaj tim okom vidi sve u njemu, što simbolizira odnos Jastva prema Ja, odnosno koliko povezanost Jastva sa svim aspektima ličnosti. Ponovno se javlja utroba zmaja, odnosno njegov trbuh koji isijava vatrom. Također, soba je kvadratnog oblika, što također možemo pronaći u literaturi kao jedan od simbola u kojima se javlja Jastvo.

San 3. (18.09.2015)

Crna djevojka, rane dvadesete. Čeka me u sobi u koju ulazim i počinje otvoreno da flertuje sa mnom. Naslanja grudi na mene, pokušava da me ljubi. Odbijam je jer ne želim imati ništa s nekim iz koga izbija jeftinoća duha, čak zaudara. Ne vjerujem joj, no ona ne odustaje.

Stojim gol u drugoj sobi, želim da meditiram. Neodlučan sam da li to napraviti u sobi ili na prekrasnom balkonu sa lijepim pogledom na noćnu perspektivu grada. Odlučih se za balkon. Izašao sam na njega i razmišljam da li da se okrenem licem prema gradu ili ka sobi. U tom trenutku iz sobe dopire glas koji pripada djevojci, zastor koji odvaja balkon od sobe formira se u oblik njenog lica dok pokušava da prodje kroz zastor. Nešto čega se ne sjećam šapnula je tihim i maznim glasom.

Nastupa paraliza sna i loše spavanje do jutra.

Analizom sadržaja sna iz jungijanske perspektive možemo prepoznati simbole: :

- Crna djevojka – Anima

U ovom snu možemo identificirati animu u drugom stupnju razvoja, gdje se pojavljuje kao romantična i erotična figura. To je prvi san u kojem se anima javlja bez prisustva sjenke, ukazujući tako ispitaniku da je potrebno staviti fokus na nju. Javlja se

nakon terapijske sesije u kojoj je ispitanik govorio o povezanosti s majkom i obrascima njihovog odnosa. U snu ispitanik meditira usmjerava se ka sebi i svojim psihičkim sadržajima, no izlazak na balkon predstavlja za ispitanika odluku da se okrene ka vani sa svojim novonastalim sadržajem i da pokuša mijenjati obrasce ponašanja i uspostavljanja povezanosti sa okolinom. Prisustvo takvih težnji ukazuje na potrebu za razvijanjem osjeta koji će ispitanika usmjeriti ka objektu, umjesto ka samome sebi i vlastitoj unutrašnjosti. Na kraju sna anima poziva ispitanika da se usmjeri na nju i da je ne ostavlja u nesvjesnom.

San 4. (11.10. 2015)

Ne znam kako da počnem. Zapisat ću po redoslijedu kojim mi je lakše...

Sa djevojkom ulazim kod dede i majke u kuću iz moga djetinjstva. Na ulazu zatičem mnogo cipela i odustajem od ulaska. Reče mi djevojka da neko sjedi unutra, neko koga je nazvala imenom ali se ne sjećam ko. Na kapiji me zaustavlja deda. Silazi niz stepenice verande, visok, zdrav i u krasnom odijelu, moćan. Sa sobom nosi plavu fasciklu i govori da je krenuo do mene. Želi da mu napravim listu, da je napišem. Nisam siguran o čemu se radi ali velim da hoću. Pridružio nam se i neki mladić, visok, crn, lijep i sređen kao deda. Zove se Damir?! Moli me istu stvar kao deda i jos mi nudi deset maraka...

Sjedim sa djevojkom na kauču, pričamo, uvila je kosu i lijepo izgleda. Ljubim je i govorim kako treba da uživa u ovdje i sada a ne da se brine o deset dana unaprijed. Dok je ljubim pretvara se u moju mamu. Odjednom je s nama u sobi muškarac. Duže kose, zao, moćan, eksplozivan, bezobrazan, brutalan. Pomišljam da je to otjelovljenje boga. To je moj dojam o njemu.

Šetam putem koji vodi negdje visoko i gledam na lijevu stranu. Očaran sam prirodom i zelenilom, vrhom prekrivenim snijegom. Božanstven pogled na božanstvenu prirodu!

Osjećam se lijepo, smireno i imam želju da tamo i odem...

Noć je i kuća u kojoj smo sjedili pretvara se u stakleni zatvor iz kojeg nekakav odvratani monstrum pokušava da izađe. Cvili i stenje jer ga nešto napolju jako privlači. Pojavljuje se jedan još veći i zajedno odlaze iz kuće.

Analizom sadržaja sna iz jungijanske perspektive možemo prepoznati simbole:

- *Ispitanikova djevojka – reprezentant funkcije osjeta*
- *Muškarac – sjenka*

Ispitanik prepoznaje da se njegova djevojka jako usmjerava prema objektima i da je njen način života većinom osjetilni. Za ispitanika je to potrebno, jer je to dio koji je u njegovom svjesnom najmanje razvijen. U trenutku kada se ona pretvara u ispitanikovu majku, pojavljuje se sjenka, što ispitanika dovodi do shvatanja da poistovjećivanje sa majkom izaziva naglašavanje sjenke, ali ne i njenu integraciju. Ispitanik se zatim nalazi u prirodi, kojoj se divi i koja mu daje smiraj, pronalazi nešto božansko u njoj i želi se uputiti tamo. To može simbolizirati ispitanikovu potrebu da postigne cjelovitost. Zatvor koji se pojavljuje na kraju sna predstavlja stanje u kojem se ispitanik nalazi u tom trenutku, koje je transparentno i krhko. Sadržaji sjenke i sve što je bilo skriveno se probija iz tog zatvora i izlazi vani. Ispitanik se nakon sna trudi da bude aktivniji i društveniji i otvoreniji ka novim iskustvima, pokazujući tendenciju za razvijanjem funkcije osjeta i smanjivanjem introverzije.

Ispitankova persona se izgradila na potrebi da se održavaju odnosi i da se izbjegnu konflikti. Stoga se persona često ispoljavala kroz suzdržanost, konformizam, podilaženje, susretljivost, analitičnost, moralisanje. Također, pod krinkom persone ispitanik je izbjegavao ispoljiti emocije koje bi dovele do narušavanja bliskih odnosa. U snu ispitanik prepoznaje da muški lik koji je sjenka, ujedno ispoljava i neke aspekte njegove persone koji su se javljali kada dođe do prevelikog nakupljanja bijesa i zatim naglog neadekvatnog ispoljavanja tog bijesa, što se ispoljava kroz brutalnost, moć i eksplozivnost.

San 5. (23.10.2015.)

Bračni par i ja u nekoj kući razgovaramo, ne znam o čemu. Žena, duge valovite crne kose zavaljena u kauču nešto objašnjava mlatarajući rukama.

Muškarac u crnoj majici grli me sa osmjehom kao da mi čestita na nečemu...

Nalazimo se na obali, zapjenjena voda udara od oštro kamenje koje iz nje viri kao crni zubi. Sad uz bračni par stoje i djeca. Pokušavamo da se okupamo. Trude se da skoče u

vodu ali iz nekog razloga ne mogu. Penjem se na mjesto koje sam odabrao kao skakaonicu. Možeš ti to, ti možeš skočiti u vodu, govori mi žena. Ispravljam ruke iznad glave, tijelo mi je jako, mišićavo, osjećam se spremno. Skačem, voda je tvrda, jedva me propušta, radim rukama i nogama, ulazim. Uspjeh! Vidim kamenito dno, oblutke! Plitko je, mada mi se nije činilo tako. Malo prije ulaska u vodu primjetih bijelu sjenu kako promiče ispod mene...

Sanjam majku Z., stoji mršava i mlada ispred mene, potom se grlimo i ona mi daje majicu, neobičnu i lijepu, veli da je Stevo poslao. Ulazi na vrata gornjeg sprata njene kuće. Osjećam ljubav, moja majka je divna žena, veliki borac. Iako tvrda i nepristupačna ima divno srce.

Radimo simulaciju borbe dva na dva, moj brat i ja protiv neke dvojice u potkrovlju koje je u izgradnji. Prostorije su poznate ali u isti mah i nepoznate, prave se, nadograđuju. Brat i ja smo neuništiv tandem, to se pokazalo u borbi. Naprosto smo najbolji. Obučeni u crno od glave do pete, tihi kao sjenke... Doduše, na meni klapa bedž obješen na lijevoj strani, skidam ga i pakujem, ne želim da me oda...

Analizom sadržaja sna iz jungijanske perspektive možemo prepoznati simbole:

- Bračni par – anima i sjenka
- Oblutci – okruglo kamenje - jastvo

Anima i sjenka u ovom su predstavljeni u obliku bračnog para, što ukazuje na njihovu suradnju i povezanost. Sjenka čestita ispitaniku, što ispitanik vidi kao čestitanje na osvještenju i radu na integrisanju sjenke. U nastavku sna ispitanik skače sam u vodu, što mu šalje poruku da mora sam nastaviti raditi na unutrašnjim procesima i nesvjesnom. Anima ga bodri, što ispitaniku daje potvrdu da je i ona osviještena i da je na dobrom putu da integriše njen sadržaj. Zaranjajući u vodu, vidi oblutke i bijelu sjenu, koji nagovještavaju jastvo koje se nalazi u nesvjesnom. Međutim, jastvo sada nije duboko u nesvjesnom, već se približava površini, jer je voda u koju ispitanik zaranja plitka. Anima se zatim pojavljuje u obliku ispitanikove majke Z. (majka od majke) i predstavlja animu u trećem razvojnom stupnju, gdje anima uzdiže ljubav ka duhovnoj odanosti. Ispitanik je u djetinjstvu bio jako povezan sa majkom i doživljava je kao ženu koja nosi ljubav i dobrotu. Također, u njenim karakteristikama vidi sebe, kao

nepristupačnog ali čovjeka dobrog srca. Majka mu u snu daje majicu, za koju možemo predstaviti da simbolizira personu, jer odjeća izražava način na koji se predstavljamo drugima. Ispitanik majicu smatra neobičnom i lijepom, što ukazuje na promjenu persone koja se razvija i mijenja usljed rada na integraciji sjenke i sadržaja anime. San dalje vodi na gornji sprat koji se nadograđuje, što ukazuje na nadogradnju ispitanikovog nesvjesnog. Borba u kojoj ispitanik i njegov brat učestvuju je simbol životne borbe kroz koju zajedno prolaze

Vizija 1. Izazvana aktivnom imaginacijom - 17.03.2016.

Na livadi sam, okružen šumom, u rukama mi piuk i njime kopam rupu. Gol sam do pasa, zemlja je mekana i lako se kopa. Do sada iskopano ima oblik pravouganika.

-Zašto kopaš rupu ovdje na sred livade?- Pita me visok muškarac, duge crne kose, egzotičan, ima indijanske krvi u sebi. -Tražim Boga.- Odgovaram.

Muškarac: Zar se Bog ne bi trebao tražiti na nebesima a ne u zemlji.

Ja: Ne mogu dohvatiti nebesa jer to nije moje, ja sam zemlja. Prirodno mi kopati na takav način.

Muškarac: Mogu li ti pomoći? Da li ti treba pomoć?

Ja: Ne miješaj se i ne prilazi, u tebi nema misli, u tebi je samo tama. Od pomoći si samo ako stojiš.

Muškarac: Zašto si nervozan dok me posmatraš? Zar misliš da ti hoću zlo?

Ja: Ja znam da si ti zlo, ali moje zlo, zato sam nervozan. Ne znam odakle dolaziš, ni kako se zoveš. Imaš li ime?

Muškarac: Ja sam sjena i dolazim od onog kojeg kopaš. Slika sam tvoja iza kapaka, ti sneni, glas iz mrtvog ti ugla, dugi prst i smiraj. Njedra moja vatra krasi, ushit sto ga pišuć ćutiš, Sjena tvoja, tvoje prešućeno. Kopaj dalje ili gore gledaj, ja se miješati neću.

Pijuk rije zemlju nijemu, meko tkivo ogromna tijela. Zvijezda pada i bijelo zbori: on je naš, mi smo njihovi, mater urus. Obljeva ga krv, znoj sa čela, u tišini trud.

(od napisanog me hvata jeza, ali sam smiren. Prozima me svjezina. Iskreno, strah me nastaviti. Uporedo sam i znatiželjan.)

Sjena mi odsijeca glavu, raste mi nova.

Ja: Ubiti me neće tvoja tamna ruka. Moje srce za te kavez jeste, gospodar tvoj Ja sam. Okov ti je moj svijet. Samo jer jesi i moraš, jer sa tobom cio jesam. Samo zbog toga moju milost kušaš i riječi tvoje moje moje uho vide. Da mi nije dragosti biti i svijetom letjeti, kopati i tkati u se, ne bih ti pružio ruku da iz nje prijateljstvo uzmeš. Moj je plam i moja je sjena, zato muči i služi! Znam te i vidim. Strah od tebe je kao prošlost tudja, nista i bilo. Moja lijeva i tvoja desna, ruke ce nam kopati tako.

Oooo mili brate, tijela ti bijela, zar trazis u dubinu, zar ti oči oborene života ne vide? Nije samo dubina dom, vec i šume, nebesa i rijeke. Stani bos u zemlju i pogledaj preda se.

Stadoh u zemlju do koljena, topla zemlja mi uhvatila noge, korijenje mi raste i ka gore jezdim. Bijela mi put tijelom pleše, a iz usta divote krik. Sva tama i nemir u jamu padoše, u miša se tvoriše i nestaše.

Bijela, svijetla, plave kose i zelenih očiju, meka lica i sočnih usana, vitka vrata i jake figure, lepršave halje, ukaza se i stade preda me. Bole li te ova tišina i neznanje? Da te volim, to znas, da mogu biti zla to si već znao. Ostati ću dobra sve dok dobar si prema sebi. Sad me uzmi u desnu ruku i nosi. Bijel, svijetao i visok. Iz napukle zemlje izlazi kugla... umorih se.

Ne plaši se.

Analizom sadržaja vizije iz jungijanske perspektive možemo prepoznati simbole:

- Muškarac – Sjenka
- Djevojka – Anima
- Pravougaonik, kugla – Jastvo

Vizija koju je ispitanik doživio je izazvana aktivnom imaginacijom. Aktivna imaginacija putem svjesnog napora izaziva nesvjesne slike kojima ego nikada do tada

nije mogao pristupiti. Nesvjesne slike izazvane aktivnom imaginacijom mogu ponuditi vrijednu perspektivu za dalje razvijanja svjesnoga stava (Stein, 2005). Proces aktivne imaginacije se sastoji od obraćanja pažnje i znatiželje ka unutrašnjem svijetu, izražavanje unutrašnjeg svijeta kroz simbole i pronalazak gledišta koje je samoreflektivno. Postoje mnoge forme kroz koje se mogu ispoljiti simboli putem aktivne imaginacije, najčešće vizualna forma (vizije, hipnagogne slike) ili auditorna i senzomotorna forma (Chodorow, (2006).

Ispitanik u viziji kopa rupu pravougaonog oblika, tražeći Boga, što simbolizira traganje za unutrašnjim vrijednostima i istraživanje dubinskih slojeva ličnosti. Dilema povezana sa postojanjem Boga i šta je Bog zapravo, je dilema koju snivač oduvijek posjeduje.

Sjenka je predstavljena u obličju čovjeka, nativnog porijekla, koji je odbojan snivaču. Ispitanik ga obezvrjeđuje i ne želi njegovo prisustvo. Sjenka mu odsjeca glavu, time mu odsjecajući svijest i kako to on vidi, dovodi ga do promjene mišljenja. On prihvća sjenku i njena svojstva, daje joj priznanje da je dio njega, nakon čega on postaje drvo, pušta korijenje u zemlju i razvija grane prema nebu. Drvo u vizijama i snovima može simbolizirati psihološki rast, u ovom kontekstu rast koji dolazi nakon integriranja sjenke. Sjenka se raspada i pretvara u miša, što znači da je procesom suočavanja sa teretom koji je nosila sjenka, umanjena veličina i težina koju je imala na početku, dozvoljavajući joj da bude prihvaćena i integrisana.

Ispitanik je radio na osvještavanju i integraciji anime, stoga se ona pojavljuje u ovoj viziji u obliku koji nadalje zadržava u snovima. Anima je u četvrtom stupnju razvoja, u kojem sadrži izvjesnu količinu mudrosti.

Kugla kao simbol se pojavila ranije u obliku vizije. Ispitanik je imao viziju da hoda po pustoj zemlji, zatim zemlja puca i iz zemlje izlazi on, jako svijetao bez spolnih obilježja, i pored njega izlazi bijela kugla, ispunjena životnom energijom. Zatim on i kugla dolaze do još jedne figure koja je zapravo on, ali je pola njega sivo, pola bijelo i isprepletano sivim trakama. Nalaze ga u nekom prostoru i vremenu koje je zaustavljeno. Zatim se sve figure stapaju u zagrljaj i figura koja je polu siva, polu bijela se raspada i vrijeme se

ponovo pokreće, dolazi do kretanje. U ovoj viziji također postoji kvaternitet figura i kugla koji ukazuju na pojavljivanje Jastva u viziji.

Krug (ili kugla), kao simbol jastva, izražava cjelinu psihe u svim njenim vidovima, uključujući i odnos čovjeka i prirode. Kugla (a često i pravougaonik) su simbol materije povezane sa Zemljom, simbol tijela i stvarnosti (Jung, 1973).

San 6. (05. 07. 2016.)

Sinoć sam sanjao muziku. Čitava pjesma je komponovana i odsvirana.

Muzika i kompozicija koju ispitanik stvara u snu simboliše da je sam zaslužan za tok vlastitog života i odluke koje donosi. Kao što u snu komponuje pjesmu, tako i kroz život donosi odluke i odlučuje šta je potrebno promijeniti, a šta zadržati. San je prožet emocijama i životnom energijom.

San 7. (05. 07. 2016. – u toku dana)

Prije nego sam zaspao pitao sam kako izgleda moja anima.

San: U dvorištu nailazim na veliko drvo koje čuva, rekao bih, veliki bradati čovjek, dobar ali izgleda opasno. Na drvetu zatičem zmiju, velika i siktava, spora. Polako joj odsijecam glavu i odjedared se nalazim u stubištu kvadratnog oblika i silazim ka dole. Brat je sa mnom, nosim telefon da osvjetlim sebi put i koplje. Obučen sam u plave tajlandske hlače i crnu majicu. Kako silazimo otvaramo vrata i iza njih čujemo glasove koji dopiru iz sivog i neobičnog okna, uronjenog u pravi mrak. Spiralno nastavljamo dublje, nailazimo na sobu sa lijeve strane, nešto je značajno unutra. Čvor na mojim hlačama predstavlja krst, svet je i čuva me. Telefon stavljam tu, za pojas. Brat kuka kako nešto može izletiti iz te sobe i posjeći mu noge. Ne izlijeće nista. Osjeti se prisustvo, neobično jasno. Mrak je i obuzima me osjećaj, pravi, istinski, onaj kakav i treba biti u dubini. Virim preko ruba zida i vadim koplje, rastvaram ga u konačnu dužinu, odlučan sam ući i vidjeti. Budim se. Nije bilo straha već snage i želje da se upustim i vidim je.

Analizom sadržaja sna iz jungijanske perspektive možemo prepoznati simbole:

- Bradati čovjek – sjenka

- *Stubište kvadratnog oblika i krst – jastvo*

Sjenka se sad u snu javlja kao čovjek koji izgleda opasno ali je u suštini dobar, što ukazuje na integriranost sjenke. Ispitanik je u snu sa bratom i pokušavaju saznati šta se nalazi u podrumu stubišta. Podrum može simbolizirati nescvjesno, a ispitanikov brat podršku, koju ispitanik od njega ima kroz život. Kreću se spiralno niz stepenice u stubištu kvadratnog oblika; spiralnost i kvadrat su simboli jastva, kao i krst koji se nalazi na odjeći ispitanika. Krst u predjelu stomaka simbolizira intuiciju i ispitaniku pomaže nositi se sa nedoumicama koje nosi spoznavanje anime. Možemo protumačiti pojave ovih simbola kao težnju ispitanika da ide dublje u svoje nescvjesno i da ostvari cjelokupnost. Ispitanik u snu osjeća snagu i želju da se upusti i istinski vidi svoju animu, što ukazuje na spremnost da animu integriše u sistem ličnosti.

San 8. (12.07.2016.)

Na brežuljku drvo i kraj njega djevojka u bijeloj dugoj haljini sa malo tamnijim pojansom. Slika drveta u jajetu, desno noć zvjezdana, lijevo sunce.

Analizom sadržaja sna iz jungijanske perspektive možemo prepoznati simbole:

- *Djevojka – anima*
- *Jaje, drvo, zvijezde i sunce – jastvo*

Anima iz ovog sna je skoro pa identična animi iz vizije. Jaje, drvo, zvijezde i sunce ukazuju na kvaternitet i simbolišu jastvo. Drvo unutar jajeta ukazuje na rast unutar psihe, a zvijezde i sunce simbolišu univerzum i njegovu cjelovitost.

San 9. (decembar 2016.)

Penjem se uz stijenu sa Posejdonovim zlatnim trozubcem u ruci, potom uz vodopad . Uz mene su još dvije osobe, uz malo muke prvi se uspinjem i one nestaju. Dolazim na okruglo jezero, plivam preko na drugu stranu i nazad. Jezero nije čisto, unutra je ogromno čudoviste/lignja, čije slike jasno vidim u glavi, dodiruje me krakom i proizvodi čudan i dubok zvuk, pomalo strašan. Tokom plivanja gledao sebe kao plivača iz perspektive zvijeri i proizvodio zvuk gore navedene, potom se vratio u plivača i postao svijestan zvijeri (sebe) koja ne ubija već dotiče. Utom se pojavljuje domaćin, sav od

vode i izgleda kao Isus, stoji na obali. Nalazim mač u koricama za pojasom i vadim ga par puta. Potom polukružno hodam po stijenama koje čine barijeru jezera, sa obje strane po četiri stepenika koja vode u jezero. Nakon što sam otišao na oba kraja dolazim na obalu punu pećina i ogromnih stijena. Tu je Isus, ovaj put donjeg dijela tijela od vode a gornjeg od mesa, dočekuje nas, mene i poluljudske figure za koje znam da su pozitivne. Stojimo, svako na svojoj stijeni i pjevamo o tome da ćemo se boriti, svako kroz stih opisuje svoj način. Potom na balkonu stojimo Isus i ja, on meni s lijeve strane, gledamo na jezero i ponovo na trenutak vidim zvijer. Isusu govorim da se u jezeru nalazi nešto. On se slaže i u tom trenu iz vode izlazi ogromni crni zmaj, širi krila i okreće nam crna svjetlucava ledja, šireći pri tom velika krila.

Svi simboli u ovom snu su prožeti jastvom. Na početku sna ispitanik nosi Posejdonov trozubac, što za njega simbolizira pozitivan smjer u kojem ide. Ispitanik je tada bio u strahu da će biti preplavljen sadržajima nespješnog i da će ga dovesti do razvoja psihoze. Isus je, prema Jungu (1959), najviši simbol besmrtnosti skrivene u smrtnom čovjeku. Ispitanik se osjećao veoma prijatno uz Isusa i ostale, bio je malo nervozan kada su pričali o borbi. Prijatnost koju ispitanik osjeća ukazuje na spremnost ispitanika da spoznavanje aspekata jastva. Simboli u snu označavaju da se ispitanik u svome nespješnom približio spoznavanju jastva; jezero koje simbolizira nespješno, u kojem pliva zajedno sa zvijeri (sjenkom) koju je prihvatio; Isus koji je simbol božanskog i besmrtnosti se sastoji od nespješnog, jer mu je donji dio tijela sadržan od vode, nagovještava aktivnost u vidu borbe. Borba može simbolizirati ispitanikov trud da integriše sve sisteme ličnosti. Nakon razgovora o borbi iz vode izlazi crni zmaj, koji je veličanstven i svjetlucav. Zmaj koji je u drugom snu predstavljao sjenku, sada ima elemente cjelovitosti i sjedinjenja.

U navedenim snovima smo mogli primijetiti da su se sjenka, anima i jastvo javljali u različitim oblicima i različitim intenzitetom. U prvom snu, simboli se javljaju kao nagovještaj arhetipova. Sjenka se najprije javlja kao divljak, zatim poprima oblik zmaja koji je strašan, nakon čega poprima ljudski oblik. Sjenka u ljudskom obliku isprva daje uvid ispitaniku u njegove osobine koje smatra negativnim, zatim se sjenka javlja sa animom i podržava ispitanika da je dalje integriše. U viziji i snu nakon vizije, aspekti sjenke su prihvaćeni i integrirani, sjenka se sada percipira kao dobra iako

posjeduje neke osobine koje ispitaniku nisu drage. Anima je u svom razvoju prošla kroz četiri stupnja, najprije se javljajući kroz primitivni simbol kao vještica, zatim kao djevojka koja nosi erotičnost i seksualnost. Anima se u sljedećem snu javlja zajedno sa sjenkom, gdje kao i sjenka podržava ispitanika da je nastavi dalje otkrivati i integrisati, nakon čega poprima oblik njegove majke Z., koji je okarakterisan svojstvima trećeg stupnja razvoja anime. U posljednjem stupnju razvoja anima poprima oblik koji nadalje zadržava. Pojavljuje se u obliku djevojke koja je svijetla, plave kose i zelenih očiju, nježna i mudra. Jastvo najprije biva nedefinisano, zatim je kroz snove simbolizirano na neupadljiv način, putem simbola kvaterniteta i kruga. U posljednjem predstavljenom snu jastvo se manifestira intenzivnije, najviše kroz figuru Isusa. Primjećujemo da jastvo biva intenzivnije i jasnije što nam može ukazati da je ispitanik na putu ka spoznaji jastva. Spoznaja i integracija jastva podrazumijeva integraciju svih ostalih sistema i konstantan rad na unutrašnjim procesima. Stoga se jastvo najčešće javlja u drugoj polovici života. Ukoliko ispitanik nastavi intenzivno pratiti snove i raditi na integraciji svih sistema, možemo očekivati da će doći i do spoznaje i integracije jastva. Mana-ličnost se nije pojavljivala u snovima, međutim ispitanik je izvijestio o konstantnom svjesnom radu na mana-ličnosti, koju je osvijestio ne želeći da dozvoli preuveličavanje svoje ličnosti.

Jungove teoretske ideje se mogu primijeniti na život pojedinca, ukoliko je pojedinac spreman da posmatra simbole koji se javljaju u snovima i da aktivno radi na integrisanju arhetipskih figura. U ispitanikovim snovima smo mogli primijetiti pravilan redoslijed javljanja arhetipskih figura, onako kako je to Jung pretpostavio, gdje se najprije javlja sjenka, zatim anima i naposljetku jastvo. Arhetipska figura koju nismo prepoznali u snovima je mana-ličnost, budući da je na njoj svjesno rađeno.

Sjenka kao arhetipska figura može naići na puno otpora kada se prvi put javi kod pojedinca, jer nosi sve ono što pojedinac ne želi priznati da posjeduje. Radom na integrisanju sjenke, ona poprima drugačije oblike i postaje prihvatljivija pojedincu. Osvještavanje anime je uvijek mnogo teže nego osvještavanje sjenke, jer se kod anime radi o psihičkom stanju stvari i činjenica koje nikada nisu bile u svijesti čovjeka. Čovjek može biti svjestan toga da posjeduje neke osobine kojima nije zadovoljan i koje ne želi pripisati sebi, ali svijest o postojanju anime je skoro pa uvijek u potpunosti nerazvijena.

Anima u svom razvoju prolazi kroz četiri stupnja, od primitivnosti do mudrosti, na taj način se integrišući u psihički život pojedinca. Jastvo se kroz snove javlja postepeno, putem simbola poput kugle, kvadrata, pravougaonika, drveta; i uporedo sa intergrisanjem sjenke i radom na intergaciji anime počinje se učestalije pojavljivati u intenzivnijim oblicima. Da bi došlo do ostvarenja jastva potrebno je u svijest integrisati ostale sisteme ličnosti. Svako spoznavanje, rad na integraciji i sama integracija doprinose razvoju ličnosti pojedinca. Razumijevanjem i integracijom persone pojedinac dolazi do boljeg razumijevanja šta je njegova prava priroda a šta dio prilagodbe socijalnom kontekstu. Na taj način pojedinac može da se prilagodi socijalnim situacijama bez da na taj način ugrozi svoj pravi identitet. Integracija sjenke na ličnost može utjecati na način da potakne osobu da radi na nedostacima i da prihvati da kao i drugi ljudi ima nedostatke. Integracijom anime/animusa pojedinac stiče dublji uvid u vlastitu ličnost i moguć je utjecaj na duhovnost pojedinca. Također, integracijom anime/animusa pojedinac dolazi na korak bliže ka integraciji jastva, koje vodi ka individuaciji. Spoznajom i integracijom jastva čovjek ostvaruje vlastiti potencijal i dolazi do spoznaje vlastite svrhe postojanja.

Kao što smo naveli u prvom dijelu rada, proces individuacije nije linearan put, već se sastoji od stagnacija i regresija. Prateći simbole u analizi mogli smo primijetiti kako se arhetipovi mijenjaju u odnosu na prvo pojavljivanje, kako prihvatanje i integracija jednog arhetipa pomaže prihvatanju sljedećeg arhetipa i kako njihovo manifestiranje u snovima može poprimiti razne forme. Također, mogli smo primijetiti i na koji način tip ličnosti, naročito naglašena intuitivnost, mogu biti značajni u opserviranju subjektivnog unutrašnjeg doživljaja. Iako ispitanik nije stigao do kraja puta individuacije, iz analize primjera možemo primjetiti da je znatno bliže kraju nego početku. Proces individuacije je kompleksan i zahtijeva konstantan rad i praćenje kako promjene u simbolima u snovima, tako i u promjenama koje nastaju u ličnosti.

Pored analize simbola u snovima i viziji, izabrali smo jednu mandalu koju je ispitanik nacrtao te ćemo dati komentar o njenoj simbolici, bez detaljne analize.

4.5. Prikaz i interpretacija mandale



Bilješke ispitanika o značenjima unutar mandale:

Mandala opisuje Mitriha, figuru koja je u suštini androgin, spoj muškog i ženskog principa, posjeduje tijelo žene u formi debla i nosioca iracionalnog i lice muškarca što naglašava razum. Lijeva strana debla je crvena (osjećaji) a desna zelena (osjet). Lice, srce i genitalije predočavaju tri čvora protoka energije i njenog manifesta, energije koja u ovom slučaju izvire iz nesvjesnog, svijeta i prirode oko mene, podzemnosti koja

sadrži Mitrihov korijen. Sva tri čvora su bijela zbog svoje čistote i uzvišenosti sadržaja koji ih prožima. Desna strana debla sadrži zadebljan rub što predstavlja sjenku i personu ujedno. Na licu je lijevo oko zatvoreno jer gleda unutra, desno vani kao i usta jer ona govore ono što živim i što jesam. Donji dio podloge je žut što predstavlja intuiciju. Sa desne strane je jezgro sa kracima koje kaže Amor Fati ("Moja formula za veličinu u čovjeku jeste amor fati: ne htjeti imati ništa drugo, ni unaprijed, ni unazad, ni u svu vječnost. Ne samo podnositi ono nužno, još manje zatajiti ga – sav idealizam je lažljivost pred nužnim – nego ga ljubiti..." F.Nietzsche). Lijevo je izlazeće sunce iz oceana (svijest iz nesvjesnog). Krošnja je obojena plavim (razumskim, mislećim) a krase je sjemenke i plodovi sa lijeva što prikazuje ideje i potencijal koji prelazi u desnu stranu na kojoj vidimo lišće, dakle otvaranje i formiranje. Sve je u krugu jer simbolizira moj mikrokosmos koji nalazim povezan sa makrokosmosom, kao jednu sliku individualnosti koja pripada kolektivnom. Rub predstavlja širenje kroz nagovještaj cvjetanja i bujanja, miješanja svih boja u harmoniji.

4.6. Ograničenja rada

Interpretacija simbola je podložna subjektivnosti. Iako smo se koristili Jungovim analizama i primjerima kako bismo identificirali arhetipove i njihovo značenje, ne postoji jasna smjernica u kojim se sve oblicima arhetip može pojaviti. Također, simboli se tumače zajedno sa osobom koja sniva san, stoga može doći do različitih interpretacija snivača u odnosu na interpretatora, kao i do međusobnog utjecaja na interpretaciju. Još jedan nedostatak koji se odnosi na tumačenje, jeste procjenjivač koji nije educiran iz oblasti analitičke psihologije.

Još jedno ograničenje može da se odnosi na snove. Naime, prvi san se dogodio kada je ispitanik bio dijete. Poznato nam je da su sjećanja podložna promjenama, te je moguće da je ispitanik zaboravio neke detalje u vezi sa snom. Također, analizu simbola u snovima vršimo nekoliko godina nakon što su se snovi dogodili. Ispitanik je snove redovito zapisao, ali bi za analizu veoma značajno bilo da smo imali priliku simbole iz snova analizirati u vrijeme kada su se snovi odvijali. Na taj način ne bismo propustili neka moguća dešavanja u danu prije snivanja sna koji bi mogli imati utjecaj na sadržaj sna. Ova vrsta ograničenja bi se mogla izbjeći ukoliko bi ispitanik vodio dnevnik

svakodnevnih zbivanja koji bi se analizirao uporedo sa snovima, ili ukoliko bi se lognitudinalno pratili snovi ispitanika uz neposrednu analizu.

Ukoliko arhetipove posmatramo kroz prizmu Jungove teorije, posmatramo ih kao autonomne, odvojene od ličnog iskustva i spontane. Međutim Merchant, (2009), u kritici Jungove teorije ukazuje na moguću povezanost arhetipova sa ličnim iskustvom. Kroz brojne primjere Jungovih pacijenata, kao i u primjeru prikazane studije slučaja možemo primijetiti da arhetipovi mogu imati snažan utjecaj na lično iskustvo. Usljed javljanja arhetipova i rada na njihovom integrisanju, pojedinac obogaćuje svoj psihički život, time potencijalno mijenjajući lično iskustvo. Također i lično iskustvo može da utječe na arhetipove. U studiji slučaja primjećujemo da ispitanik aktivno učestvuje u psihoterapijskim sesijama, koje su mogle biti od koristi pri suočavanju sa sadržajima snova i integrisanju arhetipova. Također, životne okolnostima u kojima se ispitanik našao su mogle utjecati na intenzitet i simbole u kojima su se arhetipovi javljali. Stoga, potrebno je uzeti u razmatranje da li su arhetipovi zaista odvojeni od ličnog iskustva i koji je značaj njihove povezanosti ukoliko ona postoji.

5. ZAKLJUČCI

U radu smo prikazali razvoj ličnosti kroz prizmu analitičke psihologije i teoriju njenog začetnika C.G.Junga. Upoznali smo se sa pojmom arhetipova; osnovnim arhetipovima: sjenka, persona, anima/animus i jastvo; te sa glavnim arhetipovima kod muškaraca: arhetip kralja, arhetip ratnika, arhetip ljubavnika i arhetip čarobnjaka. Govorili smo o snovima, arhetipskim snovima te smo opisali proces individuacije i mana-ličnost.

Također, objašnjene su četiri funkcije ličnosti i dva stava pojedinca, koji u interakciji formiraju tipove ličnosti. U drugom dijelu rada smo prikazali studiju slučaja u okviru analitičkog pristupa. Koristeći Myers-Briggs indikator ličnosti utvrdili smo tip ličnosti ispitanika te smo utvrdili dominantne arhetipove kod ispitanika koristeći Pearson-Marr indikator arhetipova. Rezultati na Myers-Briggs testu su nam pokazali je tip ličnosti ispitanika INFP, što ukazuje na prevladavanje intuicije. A rezultati na Pearson-Marr testu su nam pokazali da su kod ispitanika dominantni arhetipovi iz cjeline „selfa“, što ukazuje na razvoj ličnosti na višu razinu.

Kako bismo odgovorili na problemska pitanja, analizom simbola u snovima pratili smo razvoj arhetipova. U skladu sa analizom utvrdili smo sljedeće:

- (1) Jungove teoretske ideje možemo primijeniti na život pojedinca. Međutim, potrebno je da pojedinac posjeduje motivaciju za praćenje snova i unutrašnjih procesa, kao i rada na integraciji simbola.
- (2) U studiji slučaja možemo uočiti da se arhetipske figure javljaju u skladu sa Jungovim teoretskim pretpostavkama. Najprije se javlja sjenka, zatim anima i naposljetku jastvo. Također, možemo primijetiti da najprije mora doći do integracije sjenke kako bi se anima razvijala, kao i do integracije anime kako bi se jastvo razvijalo.
- (3) Svaka arhetipska figura ima svoju putanju razvoja, što smo mogli primijetiti u studiji slučaja. Sjenka je u snovima prikazana kao negativan simbol i obično je uvijek prikazana kao biće koje je istog spola kao i snivač. Sjenka daljim razvojem poprima pozitivniji oblik i ne stvara otpor kao pri početnom

pojavljivanju. Anima prolazi kroz četiri stupnja razvoja, od primitivnosti, preko romantičnosti i duhovnosti do mudrosti. Anima je u snovima obično prikazana kao biće koje je suprotnog spola od snivača. Jastvo se isprva pojavljivalo veoma nejasno kroz simbole kruga i kvadrata, međutim radom na integraciji sjenke i anime, poprima veći intenzitet. Rast i razvoj arhetipskih figura se postiže osvješćivanjem simbola u snovima, prorađivanjem njihovog značaja i integrisanjem u svijest. Usljed rada na individuaciji, od velikog značaja može da bude rad sa psihoterapeutom, koji može usmjeriti proces i pomoći pri integraciji sadržaja u svijest.

- (4) Spoznaja i integracija arhetipskih figura utječu na razvoj ličnosti pojedinca. Radom na arhetipovima i njihovoj integraciji pojedinac najprije stiče razumijevanje vlastitih unutrašnjih procesa, a zatim i vanjskih procesa usmjerenih prema okolini. Integracija svakog od arhetipa na drugačiji način utječe na ličnost pojedinca; persona je važna za odnose sa okolinom, sjenka za prihvatanje vlastitih osobina, anima za povezivanje sa duhovnim i dubinskim dijelovima ličnosti a jastvo za ostvarivanje vlastitog potencijala.

Individuacija je dug i kompleksan proces, u kojem je potrebno dubinsko razumijevanje unutrašnjih procesa i dugoročno usmjeravanje na iste. Međutim, produkt individuacije je ispunjenje svih potencijala koje pojedinac posjeduje i istinsko razumijevanje vlastite ličnosti.

6. LITERATURA

- Barbuto Jr, J. E. (1997). A critique of the Myers-Briggs Type Indicator and its operationalization of Carl Jung's psychological types. *Psychological Reports*, 80(2), 611-625.
- Brandl, S. (2009). The archetype genogram: An exploration of its possible usefulness in counseling. *Unpublished master's dissertation*. Prescott College, USA.
- Briggs, K. C. (1976). *Myers-Briggs type indicator*. Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.
- Capraro, R. M., & Capraro, M. M. (2002). Myers-briggs type indicator score reliability across: Studies a meta-analytic reliability generalization study. *Educational and Psychological Measurement*, 62(4), 590-602.
- Carlyn, M. (1977). An assessment of the Myers-Briggs type indicator. *Journal of personality assessment*, 41(5), 461-473.
- Chodorow, J. (2006). Active imagination. *The handbook of Jungian psychology: Theory, practice and applications*, 215-243.
- Freeman, D. R. (2015). Archetypal identification: An alternative for spiritual well-being assessment. *Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought*, 34(2), 158-176.
- Hadžiahmetović, N., & Opačić, G. (2013). *Arhetipske relacije u šestofaktorskom prostoru ličnosti HEXACO-PI-R*. Neobjavljen rad.
- Hark, H., Jovanović, Z., & Nastović, I. (1998). *Leksikon osnovnih jungovskih pojmova*. Beograd: Dereta
- Hautala, T., & Routamaa, V. (2008). Archetypes and types. In *Psychological Type and Culture—East & West: A Multicultural Research Conference*.
- Jung, C. G. (1978). *Psihološki tipovi*. Novi Sad, Serbia: Matica srpska.
- Jung, C.G. (1969). *Lavirint u čoveku*. Beograd: Vuk Karadžić
- Jung, C. G. (1973). *Čovjek i njegovi simboli*. Ljubljana: Mladinska knjiga
- Jung, C.G. (1984). *O psihologiji nesvjesnog*. Beograd: Kultura
- Jung, C.G. (1996). *Aion*. Beograd: Atos
- Jung, C.G. (1959). *Arhetipovi i kolektivno nesvjesno*. (B.Milakara, 2015) Beograd: Narodna knjiga

- Jung, C.G. (1956).. *O razvoju ličnosti*. (B.Milakara, A.Milakara, 2015) Beograd: Narodna knjiga
- Ladkin, D., Spiller, C., & Craze, G. (2018). The journey of individuation: A Jungian alternative to the theory and practice of leading authentically. *Leadership, 14*(4), 415-434
- McPeck, R. W. (2008). The Pearson-Marr archetype indicator and psychological type. *Journal of Psychological Type, 68*(7), 52-66.
- Merchant, J. (2009). A reappraisal of classical archetype theory and its implications for theory and practice. *Journal of Analytical Psychology, 54*(3), 339-358.
- Moore, R. L., & Gillette, D. (1991). *King, warrior, magician, lover*. San Francisco: HarperCollins.
- Myers, S. (2016). Myers-Briggs typology and Jungian individuation. *Journal of analytical psychology, 61*(3), 289-308.
- Neher, A. (1996). Jung's theory of archetypes: A critique. *Journal of Humanistic Psychology, 36*(2), 61-91.
- Stajn, M., & de Vilablanka, Ž. P. (2007). *Jungova mapa duše*. Beograd: Laguna
- Stein, M. (2005). Individuation: inner work. *Journal of Jungian Theory and Practice, 7*(2), 1-13.
- Watkins Jr, C. E., & Campbell, V. L. (2012). *Testing and assessment in counseling practice*. Routledge.

7. PRILOG

Prilog 1. Myers-Briggs indikator ličnosti

1	Gotovo nikada ne kasnim na sastanke.	DA	NE
2	Volim biti angažovan/a u aktivnim i brzim poslovima	DA	NE
3	Uživam kada imam širok krug poznanika.	DA	NE
4	Uživljavam se u TV sapunice.	DA	NE
5	Obično prvi/a reagujem na iznenadne događaje: zvono telefona ili neočekivani gost.	DA	NE
6	Više sam zainteresovan/a za ideje generalno, nego za detalje realizacije.	DA	NE
7	Težim biti nepristrasan/na čak i kada to može ugroziti moje dobre odnose sa ljudima.	DA	NE
8	Striktno pridržavanje ustanovljenih pravila osigurava dobar rezultat.	DA	NE
9	Teško me je uzбудiti.	DA	NE
10	Po prirodi sam odgovorna osoba.	DA	NE
11	Često razmišljam o ljudima i njihovoj sudbini.	DA	NE
12	Vjerujem da je najbolja odluka ona koja se da lako promijeniti,	DA	NE
13	Objektivna kritika je korisna u svakoj aktivnosti.	DA	NE
14	Radije reagujem odmah, nego da prvo razmislim o raznim mogućnostima.	DA	NE
15	Više vjerujem razumu nego osjećajima.	DA	NE
16	Radije improviziram nego što pažljivo planiram.	DA	NE
17	Svoje slobodno vrijeme provodim u izlascima, na zabavama, u kupovini itd.	DA	NE
18	Obično unaprijed planiram svoje aktivnosti.	DA	NE
19	Moje aktivnosti su često pod uticajem emocija.	DA	NE
20	Nekako sam rezerviran/a i distanciran/a u komunikaciji.	DA	NE
21	Ja znam kako dobro da iskoristim svaku minutu svoga	DA	NE

	vremena.		
22	Rado pomažem ljudima, a da za to ne tražim ništa zauzvrat.	DA	NE
23	Često razmišljam o kompleksnosti života.	DA	NE
24	Nakon propalog dogovora (za izlazak) osjećam da se trebam skloniti i biti sam/a.	DA	NE
25	Poslove obavljam užurbano.	DA	NE
26	Iz specifičnih događaja sa lakoćom izvlačim generalna načela.	DA	NE
27	Često i lako izražavam svoje emocije.	DA	NE
28	Teško mi je glasno govoriti.	DA	NE
29	Teoretske knjige su mi dosadne.	DA	NE
30	Suosjećam se sa drugim ljudima.	DA	NE
31	Pravdu cijenim više od milosrđa.	DA	NE
32	Na novom radnom mjestu se lako (brzo) socijalizujem.	DA	NE
33	Što je više ljudi sa kojima razgovaram, bolje se osjećam.	DA	NE
34	Radije se oslanjam na svoje iskustvo nego na teoretske alternative.	DA	NE
35	Volim držati nadzor nad dešavanjima oko sebe.	DA	NE
36	Lako osjetim tuđe brige.	DA	NE
37	Češće bih radije čitao/la knjigu nego što bih da idem na zabavu.	DA	NE
38	Uživam biti u centru događanja gdje ima puno ljudi koji su direktno uključeni u to.	DA	NE
39	Radije eksperimentišem nego što slijedim poznate pristupe.	DA	NE
40	Izbjegavam obaveze.	DA	NE
41	Priče o ljudskim nevoljama me jako pogađaju.	DA	NE
42	Za mene rokovi imaju relativnu, a ne apsolutnu vrijednost.	DA	NE
43	Trudim se biti izoliran/a od vanjske buke.	DA	NE
44	Najbitnije mi je da svojim rukama pokušam nešto učiniti.	DA	NE
45	Mislim da se gotovo sve može analizirati.	DA	NE
46	Dajem sve od sebe da na vrijeme završim zadatke.	DA	NE

47	Zadovoljstvo nalazim u tome da dovodim stvari u red.	DA	NE
48	U gužvi se osjećam opušteno.	DA	NE
49	Dobro kontrolišem svoje strasti i dobro odolijevam iskušenjima.	DA	NE
50	Lako shvatam nove teorijske pristupe.	DA	NE
51	Proces traženja rješenja mi je važniji od samog rješenja.	DA	NE
52	Obično se pozicioniram bliže kraju sobe (prostorije) nego bliže sredini sobe (prostorije).	DA	NE
53	Kada rješavam problem radije se držim poznatog pristupa nego što tražim novi.	DA	NE
54	Trudim se čvrsto držati svojih principa.	DA	NE
55	Želja za avanturom mi je bliska srcu.	DA	NE
56	Kada želim ostvariti interakciju sa puno ljudi, radije se susrećem s njima u manjim grupama.	DA	NE
57	Više pažnje dajem tome kakva je trenutna situacija nego što razmišljam o posljedicama.	DA	NE
58	Smatram da je naučni pristup najbolji.	DA	NE
59	Teško mi je pričati o mojim osjećajima.	DA	NE
60	Često provodim vrijeme razmišljajući na koji se način stvari mogu poboljšati.	DA	NE
61	Moje odluke se više baziraju na trenutnom osjećaju situacije nego na pažljivom planiranju.	DA	NE
62	Slobodno vrijeme rado provodim sam/a ili opuštajući se u mirnoj obiteljskoj atmosferi.	DA	NE
63	Osjećam se komotnije kada se držim konvencionalnih načina ponašanja.	DA	NE
64	Snažne emocije me lako obuzmu.	DA	NE
65	Uvijek tražim nove prilike.	DA	NE
66	Moj stol je obično uredan i posložen.	DA	NE
67	Po pravilu, trenutne preokupacije me više brinu od budućih pravila.	DA	NE

68	Uživam šetajući sam/a.	DA	NE
69	U društvu lako ostvarujem komunikaciju.	DA	NE
70	Dosljedan/na sam svojim navikama.	DA	NE
71	Rado se uključujem u stvari (aktivnosti) prema kojima gajim simpatiju.	DA	NE
72	Lako uviđam u koje se sve razne smjerove događaji mogu razviti.	DA	NE

Prilog 2. PMAI (Pearson-Marr Indikator Arhetipova)

Molimo Vas da za sljedeće tvrdnje odredite na skali od 1 do 5 (1 – nikako se ne odnosi na mene, 5 – u potpunosti se odnosi na mene) u kojoj mjeri se odnose na vas.

1 – nikako se ne odnosi na mene

2 – djelimično se odnosi na mene

3 – niti se odnosi niti se ne odnosi na mene

4 – prilično se odnosi na mene

5 – u potpunosti se odnosi na mene

1. Pretpostavljam da su ljudi koje srećem pouzdani.	1	2	3	4	5
2. Zabrinut/a sam koliko sam bio/bila povrijeđen/a kao dijete.	1	2	3	4	5
3. Kompeticija me ispunjava energijom.	1	2	3	4	5
4. Vjerujem da ljudi nemaju stvarnu namjeru da povrijede jedni druge.	1	2	3	4	5
5. Naučio/la sam da je važno ne očekivati previše.	1	2	3	4	5
6. Voljan/na sam rizikovati da odbranim svoja uvjerenja.	1	2	3	4	5

7. Mogu da se oslonim na druge da brinu o meni.	1	2	3	4	5
8. Ljudi na koje sam računao/la su me iznevjerili.	1	2	3	4	5
9. Ostavim strah po strani i učinim ono što se treba učiniti.	1	2	3	4	5
10. Osjećam se sigurno.	1	2	3	4	5
11. Drugi me iskorištavaju.	1	2	3	4	5
12. Suprotstavljam se napadački nastrojenim ljudima.	1	2	3	4	5
13. Znam da će moje potrebe biti zadovoljene.	1	2	3	4	5
14. Osjećam da me situacije preplavljaju.	1	2	3	4	5
15. Osjećam se dobro kada sam asertivan/na.	1	2	3	4	5
16. Svijet je sigurno mjesto.	1	2	3	4	5
17. Teško mi je da se motivišem.	1	2	3	4	5
18. Takmičenje iz mene izvlači ono najbolje.	1	2	3	4	5
19. Pronalazim ispunjenje dajući drugima.	1	2	3	4	5
20. Uvijek gledam bolju stranu stvari.	1	2	3	4	5
21. Generalno volim ljude.	1	2	3	4	5
22. Lakše mi je učiniti nešto za druge, nego za sebe.	1	2	3	4	5
23. Tražim načine da se usavršim.	1	2	3	4	5
24. Nalazim ispunjenje u intimnim vezama.	1	2	3	4	5
25. Pronalazim zadovoljstvo u brizi za druge.	1	2	3	4	5
26. Osjećam da sam stalno u pokretu.	1	2	3	4	5
27. Volim da pomažem ljudima da se povežu jedni sa drugima.	1	2	3	4	5

28. Teško mi je reći ne.	1	2	3	4	5
29. Trudim se za bolje sutra.	1	2	3	4	5
30. Intimnost je za mene prioritet.	1	2	3	4	5
31. Stavljam potrebe drugih ispred vlastitih.	1	2	3	4	5
32. Otkrivam nove mogućnosti.	1	2	3	4	5
33. Romantičan/na sam.	1	2	3	4	5
34. Dobrota je za mene najvažnija vrijednost.	1	2	3	4	5
35. Nekonformist sam.	1	2	3	4	5
36. Osjećam se potpunijim/om kada sam zaljubljen/a.	1	2	3	4	5
37. Izlazim iz loše situacije.	1	2	3	4	5
38. Sam kreiram svoj vlastiti život.	1	2	3	4	5
39. Dobar/ra sam u sparivanju sposobnosti ljudi i zadataka koje treba uraditi.	1	2	3	4	5
40. Moj život se brzo mijenja.	1	2	3	4	5
41. Imam mnogo više ideja, nego vremena da ih realizujem.	1	2	3	4	5
42. Imam kvalitete vođe.	1	2	3	4	5
43. Moj život je prazan.	1	2	3	4	5
44. Imam periode visokog postignuća za koje ne ulažem veliki napor.	1	2	3	4	5
45. Volim da imam kontrolu nad stvarima.	1	2	3	4	5
46. Osjećam se zbunjeno zbog velikih promjena u mom životu.	1	2	3	4	5
47. Inspiracija mi lako nadolazi.	1	2	3	4	5

48. Volim da sam nadležan/na za stvari.	1	2	3	4	5
49. Nedavna iskustva su me natjerala da ponovo razmislim ko sam.	1	2	3	4	5
50. Ljudi me smatraju kreativnom osobom.	1	2	3	4	5
51. Preuzimam stvari ako krenu da izmiču kontroli.	1	2	3	4	5
52. Oplakujem gubitak.	1	2	3	4	5
53. Imam razvijenu maštu.	1	2	3	4	5
54. Dužnost mi je da izvršim svoje obaveze.	1	2	3	4	5
55. Promjena mojih misli iznutra mijenja moj život izvana.	1	2	3	4	5
56. Vjerujem da postoje mnogi dobri načini da se sagleda ista stvar.	1	2	3	4	5
57. Uživam da nasmijavam ljude.	1	2	3	4	5
58. Vjerujem da je sve na svijetu međusobno povezano.	1	2	3	4	5
59. Težim da budem objektivan/na.	1	2	3	4	5
60. Volim da oraspoložim ljude koji su preozbiljni.	1	2	3	4	5
61. Volim da transformišem situacije.	1	2	3	4	5
62. Razmišljam duboko.	1	2	3	4	5
63. Drugi me smatraju zabavnim/om.	1	2	3	4	5
64. Moje prisustvo je često katalizator promjene.	1	2	3	4	5
65. Pokušavam da nađem istinu iza iluzije.	1	2	3	4	5
66. Rugam se apsurdnosti života.	1	2	3	4	5
67. Duhovna pomoć doprinosi mojoj efikasnosti.	1	2	3	4	5

68. Drugi traže savjet od mene.	1	2	3	4	5
69. Mnogo zbijam šale.	1	2	3	4	5
70. Proces vlastitog samozacjeljenja mi omogućava da pomognem drugima.	1	2	3	4	5
71. Volim izazove koji me zaista tjeraju na razmišljanje.	1	2	3	4	5
72. Nema ništa bolje od dobrog smijeha.	1	2	3	4	5